

Национална музикална академия
„Проф. Панчо Владигеров”
Теоретико – композиторски и диригентски факултет
Катедра „Дирижиране”

Калина Василева Георгиева

**Оркестровото дело в град Шумен от
Възраждането до 2017 година**

Автореферат

на

Дисертационен труд за присъждане на образователната и научна
степен „доктор“

Научно жури:

Проф. Пламен Джуров
Проф. Михаил Пеков
Проф. д-р Юлиан Куюмджиев
Проф. Александър Спиров
Доц. Георги Патриков

София, 2018

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра "Дирижиране" към ТКДФ, състояло се на 6.06.2018 г.

Разработката се състои от 234 страници. Съдържа увод, 3 големи раздела, включващи глави с подраздели, заключение, справка за приносите на дисертационния труд, публикации по темата на дисертационния труд, 5 приложения и библиография. Отделно е приложена справка за художествено – творческа дейност на докторанта.

Библиографията включва 47 заглавия на литературни източници, както и материали от Държавен архив – Шумен, Архива на Симфониета Шумен и материали от периодичния печат.

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на 2018 г. от ч. в зала 48 на НМА "Проф. Панчо Владигеров", бул. "Евлоги Георгиев" 94 на открито заседание на научното жури в състав: рецензенти - проф. Пламен Джуров и проф. Михаил Пеков, становища - проф. д-р Юлиан Куюмджиев, проф. Александър Спиоров и доц. Георги Патриков.

Дисертационният труд и материалите за защита са на разположение в Учебен отдел на НМА "Проф. Панчо Владигеров".

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА:

УВОД.....5

РАЗДЕЛ I. ЗАРАЖДАНЕ НА ОРКЕСТРОВТО ДЕЛО В ГРАД ШУМЕН ПРЕЗ ЕПОХАТА НА ВЪЗРАЖДАНЕТО

ГЛАВА I. ШУМЕН ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СЪЗДАВАНЕТО НА ПЪРВИЯ БЪЛГАРСКИ ОРКЕСТЪР

- 1.1. Шумен в националните възрожденски процеси до средата на XIX век.....7
- 1.2. Звукова среда в Шумен в началото и средата на XIX век.....7
- 1.3. Унгарските емигранти в Шумен в средата на XIX век.....8
- 1.4. Анастас хаджи Стоянов. Музикалният род Стоянови.....8

ГЛАВА II. СЪЗДАВАНЕ НА ПЪРВИЯ БЪЛГАРСКИ ОРКЕСТЪР

- 2.1. Михай Шафран. Първият български оркестър.....9
- 2.2. Репертоар на първия български оркестър. Композиторият Михай Шафран.....10
- 2.3. Ролята на оркестъра в обществения живот на града, духовното и културно развитие на шуменци.....11

ГЛАВА III. ПРОДЪЛЖИТЕЛИ НА МУЗИКАЛНОТО ДЕЛО

- 3.1. Добри Войников – първият български диригент.....12
- 3.2. Анастас Пенчев.....14
- 3.3. Костаки хаджи Христов.....14

РАЗДЕЛ II. ОРКЕСТРОВТО ДЕЛО В ШУМЕН СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ДО СРЕДАТА НА XX В. ПРЕХОД ОТ ЛЮБИТЕЛСКО КЪМ ПРОФЕСИОНАЛНО МУЗИЦИРАНЕ.....15

ГЛАВА I. МУЗИКАЛНОТО ДЕЛО В ШУМЕН СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ

- 1.1. Анастас Стоянов.....16

1.2. Военни оркестри в Шумен. Едгар Блюмел.....	17
1.3. Новата сграда на читалище „Архангел Михаил” – най-хубавата сцена в Шумен.....	18
1.4. Оркестровото дело в Шумен от първите години на ХХ век.....	18
1.5. Ученически оркестри и техните диригенти.....	19
1.6. Фамилията Дюгмеджиеви. Първата българска оперета.....	20

ГЛАВА II. СИМФОНИЧНИ СЪСТАВИ В ШУМЕН ОТ КРАЯ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО 1954 г.

2.1. Музикалните дружества „Д. Войников” и „Родни звуци”.....	22
2.2. Веселин Спиоров. Оркестрите в Шумен през 30-те и 40-те години на ХХ век.....	24
2.3. Оркестърът към Градския народен съвет в Шумен (1950 – 1954 г.) – предшественик на Държавен оркестър Шумен.....	25

РАЗДЕЛ III. СИМФОНИЧНИЯТ ОРКЕСТЪР В ШУМЕН КАТО ДЪРЖАВЕН ИНСТИТУТ

ГЛАВА I. ДЪРЖАВЕН СИМФОНИЧЕН ОРКЕСТЪР - ШУМЕН

1.1. Одържавяване.....	27
1.2. Иван Вульпе – първият главен диригент на Държавен оркестър – Шумен (1954 – 1957 г.).....	28
1.3. Никола Казасов (1957 – 1964 г.). Първо участие на оркестъра в националните прегледи на държавните симфонични оркестри, концертна дейност.....	29
1.4. Участие на фестивала „Мартенски музикални дни” в Русе и закриване на Държавен оркестър – Шумен през 1964 г.....	31

ГЛАВА II. ДЪРЖАВНА ФИЛХАРМОНИЯ – ШУМЕН

2.1. Повторно одържавяване.....	32
2.2. Шести национален преглед на държавните симфонични оркестри – 1974 г. – рецензии, проблеми и решения.....	33
2.3. Илия Темков (1974 – 1977).....	33
2.4. Иван Вульпе (1977 – 1990) – период на интензивно развитие и успехи за оркестъра.....	34
2.4.1. Цикъл „Изтъкнати български инструменталисти” и други специални концертни програми.....	35

2.4.2. „Младежки музикални дни Мадарски конник“.....	36
2.4.3. Осми национален преглед на държавните симфонични оркестри – 1984 г.....	37
2.4.4. Панчо Владигеров и Шуменския оркестър – чествания, Музикални дни „Панчо Владигеров“, Конкурс за цигулари и пианисти „Панчо Владигеров“.....	37
2.4.5. Последни години на Иван Вульпе в Шумен (1989 – 1990).....	38

ГЛАВА III. СЛЕД ПРОМЕНИТЕ. СИМФОНИЕТА ШУМЕН

3.1. Държавна филхармония – Шумен в годините 1990 до 2010 г.....	40
3.2. Симфониета Шумен.....	41
3.3. Симфониета Шумен днес.....	43

ГЛАВА IV. ПУБЛИКА.....

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	46
ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА.....	47
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	48
ХУДОЖЕСТВЕНО-ТВОРЧЕСКА ДЕЙНОСТ.....	49

Увод

Обект на настоящия дисертационен труд е оркестровото дело в Шумен, а негов предмет – проследяване на цялостното развитие на музикалният живот в град Шумен в сферата на оркестровото изпълнителство от създаването на първия български оркестър в средата на XIX век, до настоящия момент – 2017 г. В дисертацията си поставям следните цели:

1. Да издиря, опиша и систематизирам максимално изчерпателно и обективно всички възможни данни и материали за наличието на оркестрово дело в Шумен, така че то да се представи в своята пълнота като важна част от българската музикална история и да се съхрани по този начин за поколенията.

2. Да проследя развитието на процесите, свързани с появата и съществуването на оркестровото дело в Шумен от епохата на Българското

Възраждане до днес – влияние на европейските модели и техните носители (унгарци, българи) върху процесите на модернизация на българската култура; формиране на музикална интелигенция; приемственост на поколенията и натрупване на музикални традиции; преминаване от самодейност към професионално музициране и т.н.

3. Да отлича приноса на личностите, които стоят зад изграждането и развитието на пълноценно оркестрово дело в Шумен като музикално изкуство с художествено-естетическа стойност, възпитаващо в национални, европейски и общочовешки ценности.

4. От естествената гледна точка на диригент да проследя как се е развивала оркестровата дейност в Шумен през годините: състав на оркестъра; репертоар, солисти и концертна дейност; условия за работа; форми на институционализация и финансиране; публика.

В работата си съм използвала различни методи на изследователски подход. Стремехът ми към възможно по-широк обхват на интерпретацията включва аспекти от методите на социологията и културологията, конкретизирани в комплекс от частни и общи методи: модерните методи на контент анализ – при изследването на периодичния печат и мемоарните източници, и case studie (изследване на случаи) – при обобщаване на явления и процеси от музикалния живот на Шумен. Използвала съм още подходи на историята и архивистиката – изучаване и задълбочена интерпретация на архивната база, периодичния печат и мемоаристиката; комплексен подход към предмета на изследване – разглеждане на оркестровото дело в Шумен в контекста на общия културен живот в града и като част от формирането и развитието на българската национална култура; исторически метод за проследяване на процесите в тяхната динамика, исторически развой и взаимна обоснованост и обвързаност. Използването на много цитати от мемоари и периодичния печат е свързано с намерението ми изложението да разкрие максимално пълно атмосферата и спецификите на времето, социалната среда, характерите, позициите и поведението на музикалните дейци, работили през тези периоди. Затова използвам и биографични подходи – чрез изявите и становищата на музикалните дейци, работили в Шумен, най-непосредствено се разкрива спецификата на тогавашното време и епохата.

Раздел I. Зараждане на симфоничното дело в град Шумен през епохата на Възраждането

Глава I. Шумен през Възраждането. Предпоставки за създаването на първия български оркестър.

1.1. Шумен в националните възрожденски процеси до средата на XIX век.

Тази глава съдържа встъпителни думи, въвеждащи в историческото време и място, отправни точки на това изследване – град Шумен през епохата на Българското Възраждане. През XVII, XVIII и особено XIX век, Шумен е важен стратегически, стопански, икономически и търговски център в Османската империя, с нарастващо българско население. През 1831 г. в Шумен, със султанска заповед, е образувана първата българска община в състав от 12 души, избрани от еснафските организации и търговците. Шумен се оформя като център на просветителска и културна дейност. Тук през есента на 1850 г. е създаден първият български оркестър за “европейска” музика от унгарския емигрант Михайл Шафран. Малко след това, през 1859 г. са създадени и първите ученически хор и оркестър от неговия ученик Добри Войников – първият български оркестров диригент.

1.2. Звукова среда в Шумен в началото и средата на XIX век.

Благодарение на местоположението на града, в звуковата среда на Шумен инструменталното свирене присъства, макар и първоначално под формата на турски ориенталски интонации. Във връзка с постоянно пребиваващия военен гарнизон, военната музика е била добре позната тук още през XVIII век.

Българската музика присъства в живота на шуменци, макар и по-приглушено. Свидетелство за това е запазеното писмо¹ на Минас Пъжъшкян, арменски духовник, от 22 май 1813 г. То е особено ценно, тъй като съдържа описание на първото известно градско тържество с театрално представление, състояло се в Шумен, в чест на Св. Св. Кирил и Методий.

¹ Писмо на М. Пъжъшкян от 22 май 1813 г. Цит. по Арменски пътеписи за Балканите XVII – XIXв., С.,1984, с. 215-217 - В: Шумен и Шуменско XV – XIX век, с. 308-309.

От него се вижда, че на празника звучи и българска музика, в простичката конфигурация на глас и съпровождащ инструмент. Друг интересен документ, този път описващ изцяло инструментален български състав, представлява дневникът на унгарският емигрант Шандор Вереш от 1849 г., в който той говори за „оркестърът на българите”. Това по всичко личи е народен, не класически оркестър, но все пак те са свирели заедно, имало е и цигулки. Груповото музициране не е било нещо непознато за българите, макар и не в европейския му вид.

1.2. Унгарските емигранти в Шумен в средата на XIX век

В средата на XIX век в Европа избухва вълна от буржоазно-демократични и национални революции. Макар успешна в началото, унгарската революционна армия бива разбита и Лайош Кошут е принуден да търси убежище с щаба си в пределите на тогавашната Османска империя. След кратък престой в различни градове, между които Оршова, Калафат и Видин, те се установяват за кратко и в Шумен, преди да продължат към Цариград.

Стилиян Чилингиров² посочва 26 октомври 1849 г. като най-вероятна дата за пристигането на унгарците и поляците в Шумен. Престоят им в България, случил се именно в средата на XIX век, дава отражение във всички сфери от живота на българите и допълнителен мощен тласък на процесите, които вече са започнали да се случват в българското общество. Емигрантите, настанени в домовете на българите, са приети с огромен интерес като носители на европейската култура и цивилизация, на свободния революционен дух.

Шандор Вереш, в своя дневник, разказва за участието си в оркестъра, организиран измежду емигрантите и за покупката на цигулка от местния магазин, изтеглена на кантар.

1.4. Анастас хаджи Стоянов. Начало на музикалния род Стоянови.

Анастас хаджи Стоянов бил един от първенците на Шумен – градоначалник, общинар, заможен търговец, училищен настоятел, участвал в живота на града на всички нива и особено допринесъл за образованието и културата. В негово лице откриваме фигурата на

² Чилингиров, С. Маджари и поляци въ Шуменъ, Шумен, 1943 г.

„музикалният общественик и деятел, меценатът, който макар и не активно музицираш, с дейността и средствата си импулсира музикалното дело по онова време”³.

Той стои зад идеята за създаването на първия български оркестър, като освен благословията и влиятелната си подкрепа, предоставя на Шафран и младите оркестранти дома си за репетиции. От него започва шуменският род Стоянови с най-старите музикални традиции.

Глава II. Създаване на първия български оркестър

2.1. Михай Шафран. Първият български оркестър.

Сред пристигналите в Шумен емигранти е и унгарецът Михай Шафран. Според Чилингиоров той бил първо моден шивач-френктерзия, но веднага се заловил с музикална дейност – най-напред с емигрантите, а после с българите. През есента на 1850 г. Шафран образува в Шумла първия оркестър от местни младежи българи (10-12 на брой). По-главните сред първите оркестранти по спомени на Ан. Стоянов⁴ са: Добри П. Войников и Симеон Янчев – първа цигулка, Димитър Дюгмеджиев⁵ – втора цигулка, Никола Патоев и Жеко Шопов – трета цигулка, Спаси Попов и Злати Милев – съответно първа и втора флейта, Годор Куцаров – контрабас. Самият Шафран, който дирижирал, свирел втора цигулка. Инструменталният състав ще се запази през всички години на Възраждането, неизменен и от продължителите на делото на Шафран.

Тази глава съдържа информация и снимков материал за първите български оркестранти. В хода на това изследване се появиха неясноти по отношение на точната роля на Димитър Дюгмеджиев в първия оркестър, както и за неговото наследство. Представена е кореспонденция между Велико Дюгмеджиев (син на Димитър Дюгмеджиев) и Андрей Андреев – главен уредник на музикалния музей и старши научен сътрудник на БАН⁶. Писмата са с дати от 1950 до 1952 г. и са във връзка с архивни материали,

³ Цалова, Павлина – Дейци на българската възрожденска музикална култура. – В: Из историята на българската музикална култура XIX и началото на XX в., София, БАН, 1979 г.

⁴ Пенев, Б. Цит. съч., с. 27.

⁵ В някои от изворите, използвани в това изследване, фамилията Дюгмеджиеви се среща изписана с „к” – Дюкмеджиеви. За да не се получава объркване и с цел уеднаквяване, навсякъде ще изписвам Дюгмеджиеви с „г”.

⁶ ДА – Шумен, ф. 630 к, оп.1, а.е. 101.

между които нотни щимове („76 бели написани нотни листа и 22 жълти написани нотни листа”) и цигулка, принадлежали на Димитър Дюгмеджиев. Те поставя интересни въпроси. Цигулката, чиято автентичност е обект на съмнение, уви, към днешна дата е с неизвестно местонахождение. Били ли са основателни съмненията в нейната автентичност, не знаем.

2.2. Репертоар на първия български оркестър. Композиторът Михай Шафран.

За състава и репертоара на първия български оркестър може да се съди от оцелелия нотен архив. Запазен е тефтерът на Шафран, в който се съдържат негови ръкописни щимове за първа цигулка. Прави впечатление, че са написани много четливо и подредено. Когато Шафран напуска Шумен през 1853 г., тефтерът остава при Димитър Дюгмеджиев, а сега се намира в Окръжен Държавен архив – Шумен⁷. Партитури за съжаление липсват, освен това много от листовите са изчезнали. В архива попаднах още на щимове за контрабас, първа и втора цигулка⁸, писани от контрабасиста на оркестъра Тодор Куцаров през 1851 г., за което свидетелства неговият син. Има също и една дебела нотна тетрадка⁹, пълна с полки, мазурки, валсове, кадрил и шаркии. За нея в архива е означено, че е била на чужденците музиканти и явно е останала в Шумен след тяхното заминаване.

Видно е обаче, че освен инициатор и диригент, Шафран също така е композирал и аранжирал за новосъздадения оркестър. Той се е ориентирал предимно към малки музикални пиеси, достъпни за силите на неговите оркестранти и за публиката. Сред запазените творби, които носят неговия подпис са: пиесата „Потпури”, „Кавалерийски марш” и „Хусарен полка”, в които се усещат унгарски мотиви; „Надежда валс”, „Валс на цивилизования българин” и „Полка-мазурка”, в които се усеща влиянието на Щраус и др. Има пиеси, при които липсва подпис на автора, но също се приписват на Шафран. Сред тях са „Български кадрил”, „Шюмна полка”, която се счита за първото музикално произведение посветено на град Шумен.

⁷ ДА – Шумен, ф. 471К, оп. 1, а.е. 2.

⁸ ДА – Шумен, ф. 471К, оп. 2, а.е. 2.

⁹ ДА – Шумен, ф. 471К, оп. 1, а.е. 1.

Съществена и неизменна част от репертоара на оркестъра представлявали песните с революционни мотиви, донесени от революционерите емигранти. Сред тях са: полската революционна песен „Хей, славяни – Еще Полша”, „Полка славенска” – вариационна танцова пиеса, полката „Гарибалдия – Талянска” (Италиянска), „Марсилезата” в различни обработки и под различни названия, „Марш де Гарибалди”, „Ракоци магяр марш”, „Емигрантен полка” и др.

В репертоара на първия български оркестър влизали още разни полки (напр. полка „Добро утро” и полка „Добра нощ”, полка „Комик”, познатата ни „Анен полка” и др.), мазурки, краковяци, маршове, чардаш, полонези, валсове, кадрил, между тях и турски шаркии, както и откъси от опери на Белини, Доницети и Верди като например „Норма”, „Капулети и монтеки”, „Сомнамбула”, „Ернани”, „Травиата” и „Трубадур” – все характерни, запомнящи се мелодии, с не сложна хармония и структура, които неизменно са създавали настроение и са били подходящи за танци.

В тази глава са представени щимове от запазения нотен архив, придружени с кратък анализ.

2.3. Ролята на оркестъра в обществения живот на града, духовното и културно развитие на шуменци.

Практическият досег с музикалните инструменти, предизвиква и интерес към същността на музикалното изкуство. Много любители от първата музикално-инструментална генерация от 50-те години се интересуват и изучават нотопис, елементарна теория на музиката и хармония. Запазена е една тетрадка-учебник по солфеж¹⁰ от 50-те години.

Новото звучене на европейската художествено-инструментална музика си проправя път сред младата шуменска интелигенция и занаятчиите. Смели стъпки се правят и в областта на танците. Оркестърът започнал посещенията си по домовете и все повече се налагал на вкусовете на шуменци.

И все пак не е била толкова рязка промяната и не е било посрещано новото без съпротива. Тази дейност, пише Виденов¹¹, макар и одобрена и похвалена от просветените българи и наречена от тях „цивилизация”, била посрещната недоброжелателно от другите чорбаджии, които формирали

¹⁰ ДА – Шумен, ф. 471К, оп. 1, а.е. 3.

¹¹ Виденов А. Цит. съч. 1979 г.

общото мнение и на значителна част от българския еснаф. Тази глава представя цитати от извори, описващи противоположните реакции в българското общество.

Представена е и част от текста, който за първи път дава информация за съществуването на първия български оркестър – обръщението на кореспондента на Цариградски вестник – „Един българин” , към издателя на вестника, публикувано през април 1851 г.¹². Освен положителния отзив за начинанието на Шафран и българските младежи, този документ е от значение за определянето на годината на създаване на първия български оркестър. Въпреки, че общоприетата година е 1851 г., според тази статия, датираща от 10 април 1851 г., репетициите на оркестъра са започнали шест месеца по-рано, което ще рече ноември 1850 г. Създаден през есента на 1850 г. – една година след пристигането на унгарските емигранти в Шумен, през пролетта на 1851 г. оркестърът вече е имал своите първи изяви. Това показва колко удивително бързо българите са усвоили уменията да свирят на музикални инструменти, научили са се да четат ноти и да изпълняват заедно нечувана досега от тях европейска музика. Забележително е делото на Михай Шафран. В една чужда, изостанала в развитието си страна, въпреки лошите битови условия, езиковата и културна бариера, той намира най-достоеен начин да се осъществи като музикант – създава оркестър. Той не само обучава българите да свирят на различните инструменти, но и композира, изписва ноти, дирижира, свири с тях. Шафран остава в Шумен до 1861 г. През това време на два пъти се мести служебно в Одрин като капелмайстор. По време на отсъствията на Шафран и след окончателното му заминаване, диригентската палка поема Добри Войников, като това го прави първия български оркестров диригент.

Глава III. Продължители на музикалното дело

3.1. Добри Войников – първият български диригент и неговите последователи

Тази глава представя многостранната дейност в Шумен на Добри Попвасилев Войников (1833-1878 г.) – една от най-ярките фигури не само за Шумен, а и за българското Възраждане – учител, автор на учебници,

¹² Цит. по Цариградски вестник, I(A), 32, 28.IV.1851 г. – В: Шумен и Шуменско XV – XIX век, с. 313-314.

реформатор на възрожденското училище, режисьор, актьор, драматург, композитор, диригент, събирач на народни песни, историк, писател, пламенен родолюбец и революционер.

Когато пристигат емигрантите, Войников е на 17 години и участието му в Шафрановия оркестър е най-ранната изява на общественото поприще. При първото заминаване на Шафран през 1853 г., той успява да го замести като диригент. Още тогава той се проявява като първия български диригент на оркестър. През есента на 1858 г. е назначен за учител в Шуменското класно училище, където прави редица промени. Още през 1858 г. въвежда за първи път като учебен предмет нотното пеене, а на следващата година създава първите за Шумен и за България ученически хор и оркестър. Неговата песен „Молба за учение“ от 1860 г., изпълнена в същата година за пръв път на годишния акт на училищата в Шумен, е първата българска композиция, изпълнявана съвместно от хор и оркестър¹³.

Досегашният репертоар на оркестъра се обогатява с негови композиции, сред които „Валс“, „Кадрил българка“ и „Шумла полка“. Приложение са нотни материали¹⁴.

Ан. Стоянов¹⁵ посочва имената на музикантите на тогавашния оркестър, най-изявените ученици на Войников – Андрей М. Рачев, Анастас Пенчев, Харалан Ангелов (първа и втора цигулка), Стефан Илиев, Никола Златев (трета цигулка), Марин Вълчев (контрабас), Георги Попов (флейта), Димитър Станчев (пиколина) и др. – тогава 14-15 годишни момчета.

Да направиш оркестър от ученици е било смело начинание по онова време. Представени са спомените на Илия Блъсков, свидетелстващи как това се е приело в Шумен¹⁶.

Оркестърът свирел редовно на училищни тържества, народни веселия и театрални представления. Паралелната работа на Войников в областта на драматургията и театъра неизменно води до преплитането на двете изкуства. Илия Блъсков разказва в спомените си за училищно театрално представление, организирано от Д. Войников в Шумен през 1863 г. с участието на ученическия оркестър и част от ученическия хор.

¹³ Андреев А. Цит. съч. с. 36.

¹⁴ ДА – Шумен, ф. 656К, оп. 1, а.е. 3.

¹⁵ Пак там, с.28.

¹⁶ Микасян, Х. Добри Войников – първи диригент и композитор – В: Добри П. Войников (1833-1983 г.), Шумен, Окръжен съвет за култура – Литературен кабинет, с. 36.

През пролетта на 1864 г., след решително скарване с турската власт, Войников е принуден да напусне Шумен и да замине за Браила, където продължава всеобхватната си дейност.

3.2. Анастас Пенчев

Ан. Стоянов разказва: „След Войникова се явил Анастас Пенчев с нов оркестър, образуван от 15-16 души, младежи терзии и обуцари, снабден при това с нови хубави инструменти. Този оркестър смогнал да бъде порядъчен, но само за две години; ранната смърт на духовития Пенчев турила край на това дело”¹⁷.

От оркестрантите, които са участвали в неговия оркестър се помнят имената на Костаки хаджи Христов, Димитър Велков, Васил Даскалов, Петър Друмев. Репертоарът бил почти същия като досега, като явно Пенчев също е правил опити да пише музика. В нотното му наследство е първата школа по китара¹⁸ в България, а в архива от 1866 г. се намира един негов валс за оркестър – „Валс пар Анастас”¹⁹, с тъжно звучене в ла минор.

3.3. Костаки хаджи Христов

Костаки хаджи Христов, шивач, учил цигулка при Шафран, става диригент на оркестъра след ранната смърт на А. Пенчев. Освен това обучава учениците от класното училище по цигулка, китара и флейта. От неговия архив²⁰ се вижда, че репертоарът на оркестъра от 1866 г. е допълнен с някои нови пиеси. Оркестърът все по-активно участва в живота на града и особено в зачестилите театрални представления. Има запазен документ²¹, в който е описана театралната дейност на шуменското горномахлянско читалище през периода 1871-1873 г. В него са вписани имената на музикантите, които са свирели на събитията. Сред тях са Коста х. Христов, Е. Друмев, З. Иванов, В. Далаков, П. Янчев, В. Рачев и др. В оркестъра са участвали епизодично около 16 – 20 души, като на самите концертни изяви съставът обикновено бил от 5-6, понякога до 8 – 10 души²².

¹⁷ Певев, Б. Цит. съч., с. 28.

¹⁸ ДА – Шумен, ф. 657К, оп. 1, а.е. 2.

¹⁹ ДА – Шумен, ф. 657К, оп. 1, а.е. 1.

²⁰ ДА – Шумен, ф. 657К, оп. 1, а.е. 6 и а.е. 7.

²¹ Шумен и Шуменско XV – XIX век, с. 354 – 356.

²² Джумалиев, Г. – В: в-к Шуменска заря, брой 30, 1 април 1971 г.

От оркестъра на Костаки х. Христов има запазена една снимка²³ от 1872 г., на която се вижда, че в състава на оркестъра вече фигурира и друг инструмент – виолончелото. Вероятно то е било сред новите инструменти от времето на Анастас Пенчев.

Както отбелязва Е. Вълчинова-Чендова, едно от най-ярките проявления на националното ни Възраждане е „*формирането на светската творческа личност*”²⁴. Това в инструменталната музика е образованието за времето музикант, който освен изпълнител е и съчинител на музиката. В Шумен тези възрожденски личности са Добри Войников, Анастас Пенчев и Костаки х. Христов. Заедно с това постепенно се оформя и фигурата на слушателя, който израства „*чрез естетическото възприемане на музикалната творба*”²⁵. В началото звученето на европейската музика, непознато и чуждо за българите, навлизайки постепенно в живота и домовете им, ги възпитава естетически и неусетно се превръща в необходимост и традиция.

Раздел II. Симфоничното дело в Шумен след Освобождението на България до средата на XX век. Преход от любителско към професионално музициране.

Този раздел започва с няколко встъпителни думи за промените, настъпващи в културния и обществения живот след Освобождението на България – в просветното дело, хоровото дело, появата на духовите оркестри, читалищната дейност и т.н. След Първата световна война процесите в музикалната култура на България определят столицата за музикален център с развитие на европейско художествено равнище. Така в първите следвоенни години се получава едно разделение на професионално оркестрово музициране в столицата и провинциална самодейност извън нея. В Шумен заложените в обществеността основи на оркестрова култура от Възраждането, подсилени с енергията на младите

²³ ДА – Шумен, фонд 33К, оп. 3, а.е. 16, л. 1.

²⁴ Вълчинова-Чендова, *Елисавета* – Градската традиционна инструментална практика и оркестровата култура в България (средата на XIX – края на XX век), „Пони” София, 2000 г.

²⁵ Пак там.

личности – музиканти, получили западно образование, определят стремежа и потребността от оркестрово музициране, въпреки лошите условия – липса на финансиране и материална база, на качествени инструменти и ноти и т.н. През тези години това музициране се концентрира в оркестрите към музикалните дружества в града, ученическите и военните оркестри, и се характеризира със самодейност и спорадичност, но и с непрекъснати усилия за художествено и организационно развитие.

Глава I. Музикалното дело в Шумен след Освобождението на България.

1.1. Анастас Стоянов

В тази глава е представен огромния принос на Анастас Стоянов за Шумен и за българската музикална култура. След обучението си в Цариград, в годината на Освобождението, той се завръща в Шумен. Отдава се на учителска дейност, образува ученически хор и първия български ученически оркестър след Освобождението. Оркестрантите са негови ученици от мъжкото четирикласно, а после и петкласно училище: Величко Герчев, Асен Николов, Иван Бацаров, Панко Димитров, Д. Т. Дринов, Марин Баев, Ю. Патлеев, Г. Радев, Иван Бешевлиев, Стефан Петров. А като учител в Девическото училище е преподавал и по цигулка²⁶.

По инициатива на Анастас Стоянов и на неговият съмишленик Рачо М. Рачев²⁷ са отпечатани първите нотни учебни помагала и нотни сборници в България. Това се счита за началото на нотното книгоиздаване у нас. За първи път от А. Стоянов са записани, аранжирани и обработени народни песни в неравноделни размери. В издателската си дейност А. Стоянов публикува и първите клавирни творби, сред които има и негови композиции. По това време пианото, започва да става модерен инструмент. Анастас Стоянов е един от първите клавирни педагози и основоположници на клавирната школа в България.

А. Стоянов предава искрата и на своите деца – братята Андрей (1890-1969) и Веселин (1902-1969) Стоянови, които заемат достойно своето

²⁶ Виденов, А. Инструменталната музика в Шумен през XIX век – исторически очерк, Шумен, 1972 г., с. 21.

²⁷ Рачо Матев Рачев (1853 – 1897) – учител в Шумен, с голям принос за педагогическото, хоровото и читалищното дело в града, оркестрант в първите ученически оркестри на А. Стоянов от 70-те години.

място в развитието на българската музикална култура. Фамилията Стоянови е пример за едно явление в българския музикален живот – приемствеността между поколенията и способността на българските музиканти за бързо овладяване на умения и културни ценности, резултат от което, е достигането, в рамките само на 2-3 поколения, до равнището на европейските държави.

1.2. Военни оркестри в Шумен. Едгар Блюмел.

В Шумен това са оркестрите на 7ми и 19ти пехотен полк. С тях са свързани имената на капелмайсторите²⁸ Вилнер (руснак, назначен в 7-ми п. полк с указ от 12. X. 1883г.), чехът Антон Либих (от 1885 г.), Е. Блюмел (от 1888 г.), Т. Попов (от 1900 г.), Петър Михайлов (от 1903 г.), Александър Георгиев (1907-1932 г.), кап. Д. Димов, както и чехите Червенка (1901-1902 г.) и Карел Махан²⁹ (капелмайстори в 19-ти пехотен полк).

А. Виденов свързва пристигането на **Едгар Блюмел** (1858 – 1900) в България с международна културна спогодба, която е довела у нас също Константин Иречек, Иван Мърквичка, Червенка, Карел Шкорпил и др. Блюмел пристига в Шумен като капелмайстор на духовия оркестър на 7-ми пехотен Преславски полк. Дейността му далеч не се изчерпва с това. Той свири на виолончело и пиано, композира, дирижира камерни и струнни състави, преподава. От кореспонденцията³⁰ на Емануил Блюмел (син на Едгар Блюмел) с Павла Жекова, запазена в ДА - Шумен се научават редица факти за живота и дейността на неговия баща.

През 1896 г. под председателството на Анастас Стоянов е основано първото музикално дружество в гр. Шумен на име „Гусла”. Към дружеството са създадени хор и оркестър. Коста Дюгмеджиев става диригент на хора, а Е. Блюмел – на оркестъра. Няма запазена информация за състава на оркестъра и имената на оркестрантите в дружеството. То просъществува за кратко, вероятно до 1900 г. В периода 1898 – 1900 г. Блюмел ръководи и ученическият оркестър, създаден от Анастас Стоянов, с когото са близки приятели³¹. За съжаление умира твърде млад от рак през 1900 г.

²⁸ По Виденов, А. Цит. съч. 1980 г.

²⁹ Чех, пристигнал в България през 1891 г. Учител по музика и диригент в Силистра, Шумен и Кюстендил. Изследовател на българската народна музика. Съставя първия български музикален речник.

³⁰ ДА – Шумен, ф. 655к, оп.1, а.е. 25.

³¹ Енциклопедия на българската музикална култура на БАН, Институт за музика, София 1967 г., с. 240.

1.3. Новата сграда на читалище „Архангел Михаил” – най-хубавата сцена в Шумен.

Важен момент за културния и обществен живот на Шумен е построяването на новата сграда на читалище „Архангел Михаил”³². Обръщам специално внимание на тази сграда, тъй като тя и до днес е една от най-красивите в Шумен и разполага с най-хубавата концертна зала в града. Тържественото откриване и освещаване на сградата е на 8 ноември 1898 г. Малко по-рано – на 15 август 1898 г. при читалище „Архангел Михаил” е основано Музикално дружество „Родни звуци”, към което е образуван хор, а по-късно и оркестър. Наличието на хубава зала в читалището и помещения за репетиране, оказва благоприятно влияние върху развитието на музикалните формации.

1.4. Оркестровото дело в Шумен от първите години на XX век.

В първите години от новото столетие в Шумен се образуват разнообразни оркестрови формации с различно кратък живот към читалищата и дружествата в града. Това са любителски състави, създавани с много желание и ентузиазъм. Интересно е, че между тях има тамбурашки и мандолинни оркестри, модни за времето си.

Продължава да съществува и военният духов оркестър на 7-ми Преславски полк, с чиято дейност дълги години се свързва името на капелмайстора **Александър Георгиев**³³. Освен военния духов оркестър, дирижира и други оркестрови състави – струнни и симфонични.

През 1906 г. Велико Дюгмеджиев създава една много любопитна формация – Пиано-септет, отново приютена от читалище „Арх. Михаил”. Съставът включва едни от най-изявените шуменски музиканти като се мени през годините на съществуването си. Предназначен е да изпълнява камерна музика – вокална и инструментална, като по-сложните произведения се осъществявали под диригентството на В. Дюгмеджиев. Последният концерт на септета е на 5.01.1915 г.

³² Основано през 1856 г. от Сава Доброплодни. През 1946 г. читалището е преименувано на „Добри Войников”.

³³ **Александър Георгиев** (1878 – 1938). Роден в Шумен, първоначалното си образование получава в гр. Видин. Първите му учители в музикалното изкуство са капелмайсторите Блумел и Червенка. Завършва Пражката консерватория при проф. Химлер и проф. Дойч. Завръща се в Шумен през 1907 г. и веднага заема длъжността на капелмайстор на 7-ми Преславски полк – до 1932 г. Той също композира, като творчеството му е предимно за духов оркестър.

Във връзка с читалищния хор „Родни звуци” прераснал в Певческо , а после и в Музикално дружество „Родни звуци”, А. Зидаров си спомня: *„Тогава (1909 г.) при дружеството се тури началото и на голям струнен оркестър от 35 човека, почетни граждани, като г.г. Борис Евтимов, Вълчо Добрев, Иван Корназов и др. под диригентството на капелмайстора тогава на 7 полк Александър Георгиев. Концертите давани тогава ще останат паметни за шуменци”*³⁴. Първият концерт на този изненадващо голям струнен оркестър е на 13 март 1910 г.³⁵.

През 1911 г. се организира нов, любителски оркестър, отново към читалището. От Протокол N. 29 на читалище „Архангел Михаил” от 17 октомври 1911 г. се добива представата, че и организаторите и оркестрантите, било то и любители, разграничават класическата музика от забавната. И макар и любителски, в тяхното съзнание този оркестър е проводник на сериозното и възвишено европейско музикално изкуство.

1.5. Ученически оркестри и техните диригенти

Ученическите оркестри в града са от голямо значение за музикалната култура на шуменци. За разлика от градските оркестрови състави, те имат условия да съществуват постоянно, макар и с промени в съставите. Оркестри има към Мъжкото педагогическо училище, Девическата гимназия, а по-късно и в Учителския институт. Чрез тях постепенно се натрупва достатъчен ресурс от оркестранти, което осигурява бъдещото просъществуване на оркестровото дело в града. Автобиографията³⁶ на **Анастас Зидаров**³⁷ (1879 – 1969) дава множество сведения за музикалната дейност в училищата.

Няма документирано описание на съставите на ученическите оркестри, а и те вероятно непрекъснато са се изменяли. Ако се съди една запазена в ДА – Шумен снимка³⁸, Коста Дюгмеджиев е ръководел струнен състав, към който има и ударни инструменти. На снимката оркестрантите са 17, между които двама свирят на ударни. Вижда се също, че ниският щрайх е по-беден от високия – има само едно виолончело и един

³⁴ Пак там, с. 46.

³⁵ Ангелова, Росица – Миналото на Шумен (1878-1912), Фабер 2011, В. Търново, с. 603.

³⁶ ДА – Шумен, ф. 653к, оп.1, а.е. 13,15,17.

³⁷ Дъгогодишен диригент на хор „Родни звуци”. Оркестровата му дейност е свързана с организирането и дирижирането на ученически оркестри.

³⁸ ДА – Шумен, фонд 33к, оп.3, а.е. 264.

контрабас. Цигулката е предпочитан инструмент сред младежите, а вероятно и по-достъпен чисто материално.

А. Виденов³⁹ споменава за програма от концерт на 3 януари 1903 г. на оркестъра на Мъжкото педагогическо училище, с диригент Велико Дюгмеджиев. На този концерт за първи път в Шумен е била изпълнена Симфония N.41 „Юпитер” от Моцарт, заедно с *Intermezzo sinfonico* от „Селска чест” на Маскани. Изпълнението на „Юпитер” предполага наличието на духови инструменти в състава, по всяка вероятност не на всички необходими. Споменават се още няколко концертни програми от следващите пет години, включително и една от 1905 г., според която е имало съвместно изпълнение на хора и оркестъра на училището. За съжаление към днешна дата тези програми не са запазени.

Ученически оркестри в Шумен продължават да съществуват без прекъсване и в следващите години, под ръководството на А. Зидаров, Янко Зехиров, Георги Димиров, Димитър Тюлев, Маринка Каравасилева, Мирко Каравасилев и др.

През 1932 г. към дружество „Родни звуци” се създава за първи път в Шумен детски оркестър от 30 деца, с диригент Георги Димитров. За съжаление той просъществува твърде за кратко.

1.6. Фамилията Дюгмеджиеви. Първата българска оперета.

Коста Дюгмеджиев⁴⁰ (1869-1912) получава средното си образование в „Роберт колеж” – Цариград, а през 1895 г. завършва Кралската музикална академия в Брюксел. Същата година се завръща в Шумен като учител в Шуменското педагогическо училище. В началото се изявява като оркестров диригент, а в последствие се насочва в областта на вокалната музика. В педагогическата си дейност заедно със своя колега П. Добрев, публикува учебни помагала по музика: *„Музикална школа с кратка теория по музиката, Солфеджио и учебно-музикална Христоматия за първите класове на гимназиите и народните училища”*, Печатница Л. Нитче, Варна, 1896 г.⁴¹ и др.⁴²

³⁹ Виденов, А. Приносът на Шумен към културната история на България, част I, Дирекция „културно-историческо наследство”, Шумен, 1981 г., с.134 – 137.

⁴⁰ Снимка – ДА – Шумен, фонд 33к, оп.3, а.е. 296.

⁴¹ Екземпляр от изданието се намира в ДА – Шумен, ф. 648к, оп.1, а.е. 7.

⁴² Виденов, А. – Цит. съч. 1980 г. с.113.

Оркестровото дело на Коста Дюгмеджиев е свързано предимно със създаването и ръководенето на ученически оркестри.

Пресиян Дюгмеджиев (1880 – 1967 г.) завършва Шуменското мъжко педагогическо училище през 1900 г. Става учител в началното училище „Петър Димов” и участва в музикалния живот на Шумен в годините 1900 – 1907. Основава и дирижира китаро-мандолинен оркестър към читалище „Арх. Михаил” през 1902 г. Учи в консерваторията в Лайпциг (1907 - 1911) като студент в класа на известния диригент Артур Никиш (1855-1922). Основава хорове в Шуменската девическа прогимназия и гимназия, участва в оркестровете и камерни състави на брат си Велико⁴³.

Велико Дюгмеджиев (1877 – 1958) е най-изявеният оркестров диригент от тримата братя. Завършва педагогическо училище в Шумен (1894) и специалност цигулка в Кралската консерватория в Дрезден (1895-1898). В Шумен работи като учител по пеене и музика. Освен участието му в почти всички музикални събития и организации в Шумен, най-значимото дело, с което шуменци свързват името му, е основаването на Шуменската оперетна дружба през 1914 г. Автор е и на статии и публикации в областта на инструменталната и оперната музика, сред които *„Художествено-инструменталната музика и операта в XIX век”* Шумен, Печатница „Опитъ” 1906 г. и *„Няколко думи за музикалното ни дело и устройването на симфоничен оркестър при Народния театър”*, Шумен, Печатница „Сп. Поповъ”, 1906 г.⁴⁴. Цитирани са цитати от последната, показващи какво е представлявал според Дюгмеджиев *„един пълен (по видовете си инструменти) симфоничен оркестър”*, за да бъде *„образцов по количество на членовете си и по качество на силите си”*⁴⁵. От тях се добива представа какъв музикант и диригент е бил той и колко ценно е било неговото присъствие в музикалния живот на Шумен.

В текста на Устава на Шуменската оперетна дружба⁴⁶, създадена от В. Дюгмеджиев през 1914 г., оркестърът е заложен като автономен

⁴³ Шуменска област. Енциклопедия, София, издателство „Захарий Стоянов” 2011 г.

⁴⁴ Екземпляри на изброените статии се намират в ДА – Шумен, ф. 630к, оп.1, а.е. 52.

⁴⁵ *Дюгмеджиев, В.* - „Няколко думи за музикалното ни дело и устройването на симфоничен оркестър при Народния театър”, Шумен, Печатница „Сп. Поповъ”, 1906 г., с.15-18.

⁴⁶ Копие от текста на Устава на Шуменската оперетна дружба се съхранява в ДА - Шумен, Фонд 679к оп. 1, а. е. 2.

художествен състав със собствен облик, който ще работи по свой собствен правилник. В член 27, буква "в" е записано, че част от дружествените средства ще бъдат изразходвани за "Покупка на инструменти". Диригенти са Велико Дюгмеджиев, Димитър Тюлев и Александър Георгиев⁴⁷.

Първата постановка на оперетната трупа е спектакълът "Литературно дружество" от Фриц Ренгер. Репетициите започнали през есента на 1913 г., а премиерата се състояла на 5 януари 1914 г. Редно е да отбележа и едно по-ранно събитие, свързано с този жанр. На 20 май 1905 г., под диригентството на В. Дюгмеджиев е поставена детската оперета „Червената шапчица” от Фр. Абът. С този спектакъл се слага начало на приказната оперета в България.

В личния архивен фонд на Велико Дюгмеджиев⁴⁸ се съхранява оркестров материал от оперетните постановки. На базата на запазените оркестрови щимове, може да се определи приблизително какъв е бил съставът на оркестъра на Шуменската оперетна дружба през първите две години от нейното съществуване: 6 първи цигулки, 4 втори цигулки, 2 виоли, 3-4 виолончели, 2 контрабаса, 2 флейти, 1 обой, 1 кларинет, 1 фагот, 1 корнет, 2 тромбона – общо 25-26 оркестранти.

Оперетната дружба прекъсва своята дейност по време на Първата световна война. Възобновена е отново през есента на 1929 г. Последната постановка е през 1943 г.

Глава II. Симфонични състави в Шумен от края на Първата световна война до 1950 г.

2.1. Музикалните дружества „Д. Войников” и „Родни звуци”.

Музикално-литературно дружество „Добри Войников” – гр. Шумен е основано на 26 юли 1920 г. Към него съществуват хор, оркестър, оперета, театър и балет. Първият диригент на оркестъра е Янко Зехиров, а диригент на хора – Тодор Тодоров. Оркестровият състав не е известен. Попаднах обаче на писмо⁴⁹ от 10 декември 1920 г. до командира на 7ми п.п., в което се иска *„отпущането за дружеството на тромбон, две тромби и*

⁴⁷ Шуменска област. Енциклопедия. – Цит. съч., с. 496.

⁴⁸ ДА – Шумен, ф. 630к.

⁴⁹ ДА – Шумен, ф. 83 к, оп.1, а.е.11. Изходящ дневник писма.

струнния контрабас”. Попълването на състава с медни инструменти, би могло да предполага наличието на дървена група и сравнително пълен симфоничен оркестър. По същество дейността на дружеството остава в сферата на самодейността.

Музикално-литературното дружество просъществува самостоятелно само няколко години, след което то се слива с музикалното дружество „Родни звуци” през октомври 1924 г. За обединение започва да се говори 2-3 години по-рано, включително и в местната преса. Цитирани са материали от периодичния печат, от които се добива представа за концертната дейност в Шумен непосредствено преди обединението – численост на съставите, репертоар, диригенти. Инцидентното сформирание на тези оркестри не позволява подготвянето на самостоятелна и пълноценна програма и макар и да посягат на сериозни автори като Бизе, Вебер и Сметана, музицирането си остава на любителско ниво.

След тържественото обединение на музикалните сили в града, се подготвя голям оркестър. Първият концерт на обединеното дружество е през зимата, на 28 декември 1924 г. *„Тогавя струнният оркестър на „Родни звуци” изпълнява увертюрата на Адам „Нюрнбергски кукли”⁵⁰. Оркестърът в струнен състав от четиридесет души и попълнен от военни духачи се дирижира от Ал. Георгиев. Този състав вече може напълно да покрие понятието симфоничен оркестър. Но за съжаление за твърде кратко време”⁵¹.*

Цитиран е чл. 2 от протокола от 24 октомври 1924 г., в който се решава новия устав след обединението, според който се образува фонд с намерението и желанието на шуменци в града им да бъде създадено музикално училище. Уви, това не се е случило.

Следващият оркестър към дружество „Родни звуци” се образува чак през 1932 г. и просъществува отново за кратко – до 1934 г. Това е струнен състав, с ръководител Л. Куцаров.

⁵⁰ Става въпрос за увертюрата към едноактната комична опера на Адолф Адам „Нюрнбергски кукли”(1852), в която по партитура има двоен състав дървени духови + пиколо, 4 валдохорни, 2 корнета, 3 тромбона, тимпани, триангел, голям барабан и чинели (бел. моя).

⁵¹ Виденов, А. – Цит. съч. 1980 г., с. 133.

2.2. Веселин Спиров. Оркестрите в Шумен в края на 30-те и 40-те години на XX век.

20-те и 30-те години на XX век са години на оцеляване и лутане за оркестровото дело в Шумен. В края на този период, то започва своя не лек преход по пътя от любителското към професионалното музициране. В основата за постигането на крайната цел стои качествено музикално образование по европейски образец. Най-активно и успешно с това дело се заема цигулковият педагог и виенски възпитаник Веселин Спиров.

Здравка Спирова (р.1921 г.), съпруга на Веселин Спиров и концертмайстор на Държавна филхармония – Шумен в продължение на 31 години от одържавяването ѝ, разказва за целия този период, богат на личности и събития. Спомените ѝ са записани от А. Панчева в нейния педагогически насочен труд⁵², а в лична среща със Здравка Спирова и проф. Александър Спиров⁵³, успях да допълня още малко картината на симфоничните събития.

През 30-те години оркестровите състави не успяват да просъществуват повече от две – три години. Представени са наличните данни в пресата от това време за концертната дейност.

Във фонда на Мирко Каравасилев в ДА – Шумен попаднах на снимка, афиши и програми от 1944 г. Диригенти са М. Каравасилев, Борис Ибришимов, Н. Гончаров – учители по музика и капитан Д. Димов – капелмайстор на военния духов оркестър. На снимката оркестърът се състои от 41 души. Най-често обаче в концертите са участвали около 30 души, приблизително разпределени по този начин: – 6 първи цигулки, 6 втори, 2 виоли, 2 чели, 2 контрабаса, 2 флейти, 2 кларинета, 1 обой, 2 тромпета, 2 корни, 1 тромбон, 1 ударни – общо 29 човека. На пианото е Павла Жекова. Фагот няма, като в бъдеще осигуряването на този инструмент дълго ще бъде проблем. С малки изключения, духачите са военни музиканти. За броя и съдържанието на състава съдя по запазените концертни програми, които освен репертоара, включват и списък на оркестрантите за всеки концерт.

⁵² *Панчева, А.* - Оркестровото дело в Шумен и значението му за музикалното образование в града (средата на XIX – края на XX век), Антос, Шумен, 2004 г.

⁵³ Александър Спиров (р. 1944), син на Веселин и Здравка Спирова, професор в АМТИ - Пловдив, първи концертмайстор на Пловдивската филхармония и на Пловдивския камерен оркестър.

През 1944 г. са направени 4 концертни програми⁵⁴, повторени след това още веднъж – общо 8 концерта. През 1945 г. оркестър няма. Към читалище „Д. Войников” се формира оркестър през 1947 г. Първият концерт е на 1 февруари 1948 г. Вторият⁵⁵ – на 29.01.1949 г. В ДА – Шумен е запазена концертната програма⁵⁶ от първия концерт през февруари: в първата част, дирижирана от В. Дюгмеджиев са прозвучали: Моцарт – Ув. „Вълшебната флейта” и Бетовен – Симфония N.1, а във втората, дирижирана от М. Каравасилев – Глук – Ув. „Алцеста” и Бетовен – Фантазия за соло пиано, оркестър и хор, с участието на П. Жекова (пиано) и смесеният хор при читалището с диригент А. Зидаров, създаден година по-рано. Бих казала, че репертоарът е изключително добре подбран стилово и спрямо наличния състав, и все пак не лека задача за изпълнителите. Описан е съставът и е сравнен с този от 1944 г. Всички необходими по партитура духачи са налице, с изключение на втори фагот. Високият щрайх като численост преобладава над ниския, но макар и трудно, би могъл да се постигне приличен баланс и с наличните.

2.3. Оркестърът към градския народен съвет 1950 – 1954 г. – предшественик на Държавна филхармония Шумен

През есента на 1950 г., председателят на градския народен съвет (ГНС) в Шумен Ганчо Стоянов и председателят на Отечествения фронт Ангел Виденов внасят в изпълнителния комитет на градския народен съвет мотивирано предложение за сформирание на симфоничен оркестър при ГНС – Шумен⁵⁷. Предложението е прието, осигурена е репетиционна зала, както и малка субсидия. Съставът отново е в голяма степен любителски. Чрез разказите на Здравка Спирова и от статии на В. Спиров и И. Антонов в пресата, се описва състава, атмосферата, условията на работа и трудностите пред този оркестър

След два месеца репетиции, под диригентството на Веселин Спиров, оркестърът изнася своя първи концерт в салона на кино ”Георги Димитров” на 1 ноември⁵⁸. Програмата е Бетовен – Увертюра „Егмонт”,

⁵⁴ ДА – Шумен, ф. 1068, оп. 1, а.е. 62.

⁵⁵ Точните дати на двата концерта са по *Шуменска област. Енциклопедия*. София: Издателство "Захарий Стоянов", 2011 г., с. 494.

⁵⁶ ДА – Шумен, ф. 630к, оп.1, а.е.60.

⁵⁷ От 29 януари 1950 до 29 юли 1965 г. град Шумен е преименуван на Коларовград на името на действащия министър-председател на България – Васил Коларов, който е родом от Шумен.

⁵⁸ в-к „Коларовградска борба”, год. I, брой 5, 28 октомври 1950 г.

Гуно – балет из оп. Фауст, Брух – Концерт за цигулка и Римски-Корсаков – „Испанско капричио”. Солист е проф. Петър Христосков, като гостувайки на оркестъра той допринася със своя авторитет за неговото признание. Така, като солисти на следващите концерти на оркестъра гостуват проф. Владимир Аврамов, проф. Недялка Симеонова, проф. Леон Суружон, Вяра (Сашо) Попова, Кирил Вапорджиев, Лиляна Байнова и др. За периода на съществуването си (1950 – 1954) оркестърът изнася 47 концерта⁵⁹.

В протоколната книга на оркестъра при ГНС, водена от началото до края на съществуването му са описани всички заседания на ръководството. На тях са се определяли солистите и репертоара, разходите по концертната дейност, заплатите на оркестрантите и диригента, обсъждали са се проблемите на оркестъра. Представени са няколко точки от дневния ред на Протокол N. 14⁶⁰ от 31 август 1951 г., от които личат опитите на шуменци да търсят връзка с държавните институции и да се стремят към признание и финансиране от държавата, неопитността и стремежа за професионализъм, търсенето на правилния подход, разглеждат се проблеми (сдобиването с ноти, липсата на интерес на учащите се младежи към концертите на оркестъра, репетиционните помещения и др.) От протокола става ясно, че репетициите *„се правят всеки понеделник, четвъртък и петък от 7 часа вечерта до 9 ½ вечерта”*. Създава се впечатление за оркестъра като жив организъм, в който има движение – младите отиват да учат, по-малките заемат техните места чрез „преквалификация”, най-добрите търсят мястото си в по-добрите оркестри из другите градове, а освободените места се заемат без проблем с нови музиканти.

Оркестърът се състои от 10 първи цигулки, 8 втори цигулки, 3 виоли, 2 виолончели, 3 контрабаса, 3 флейти, 2 обоя, 2 кларинета, 1 фагот, 2 тромпета, 4 валдохорни, 3 тромбона, 1 туба, 3 ударни, 1 пиано и корепетитор (Любен Куцаров) – общо 49 души. Тенденцията за увеличаване на състава продължава.

По случай 100 годишнината от създаването на първия български оркестър през 1951 г., съставът изнася тържествен концерт. Солист е проф. Владимир Аврамов с Бетовен – Концерт за цигулка.

Последният концерт на оркестъра като самодеен художествен колектив е на 9 февруари 1954 г.

⁵⁹ Шуменска област. Енциклопедия. София: Издателство "Захарий Стоянов", 2011 г.

⁶⁰ ДА – Шумен, ф. 435, по. 1, а.е. 3.

Раздел III. Държавна филхармония – Шумен

Глава I. Държавен симфоничен оркестър – Шумен

1.1. Одържавяване

Оркестърът е обявен за държавен с указ на Министерския съвет от 4 май 1954 г. Със задачата да сформира професионален музикален колектив и да постави началото на неговата творческа дейност, е натоварен диригентът Васил Стефанов, родом от Шумен. През април е проведен конкурс за оркестранти. Считаю, че Шуменският оркестър е имал привилегията да бъде сформирани като държавен именно от Васил Стефанов, един от най-добрите български диригенти, както и че първоначалната работа за откриването на първия му творчески сезон е дала мощен начален тласък за неговото развитие.

На 2 август 1954 г. е първата репетиция, записана в книгата на оркестъра, с програма: Бетовен – Концерт за цигулка и Симфония №1, Панчо Владигеров – Концерт за пиано №3, Веселин Стоянов – „Обреден танц” из операта „Саламбо”.

Приложени са снимки от първата репетиция и първия концерт на шуменския държавен оркестър, предоставени ми от Жулиета Михайлова – понастоящем цигуларка в Симфониета Шумен, ученичка на Веселин Спиров.

Откриването на първия концертен сезон е на 3 септември 1954 г. Оркестърът е в състав от 48 души, диригент е Васил Стефанов, солисти – Панчо Владигеров и Георги Байнов, всички свързани с града. Освен изброените произведения, програмата на концерта включва още хор из операта „Продадена невеста” от Сметана, „Москва – Пекин” от В. Мурадели и „Воювай за светъл живот” от Виктор Райчев – с участието на хор „Родни звуци”.

Веднага след откриването на сезона Васил Стефанов се връща в София като ръководител на Симфоничния оркестър на българското радио. В Шумен пристига Иван Вулпе, току-що завършил Държавната консерватория в София.

1.2. Иван Вульпе⁶¹ – първият главен диригент на Държавен оркестър – Шумен (1954 – 1957 г.)

Първата репетиция на Вульпе в Шумен е проведена на 6 септември 1954 г. с Моцарт – „Серенада”. Млад и амбициозен, той се заема здраво да работи с новосформирания състав.

„Сутрин правехме репетиция от 9-13 ч. всяка седмица, само вторник от 9-12 ч., защото следобед имахме от 16-18 ч. още една репетиция. Концерта беше винаги в четвъртък” – разказва Здравка Спирова. Според „Правилник за вътрешен ред на оркестъра”⁶², подписан от Вульпе на 17 май 1955 г. *„първата почивка трае 30 минути и се дава след репетиране един час и половина. Втората почивка трае 10 минути и се дава след репетиране един час”*⁶³.

Голяма отговорност е за Вульпе да се грижи за изграждането на Шуменския оркестър в първите години от създаването му. Задачите, които трябва да се постигнат са всеобхватни: качествено изпълнение, постигане на синхрон, чисто свирене, динамически баланс, преодоляване на техническите и художествените трудности, създаване на професионални работни навици и дисциплина, изграждане на психическа устойчивост на сцената. Това е огромно предизвикателство за всеки млад диригент. Впечатляващи са енергията и амбицията, които е притежавал Вульпе, заемайки се с това.

Първите години от съществуването на оркестъра са белязани от ентузиазъм, екипна работа, творческа енергия и младост. Вульпе работи в Шумен три концертни сезона до 1957 г. В първия сезон (1954/55 г.)

⁶¹ **Иван Вульпе** (1930-2003) е роден в Шумен. Завършва теоретичния факултет на Държавната музикална академия през 1952 г., а две години по-късно оркестрово дирижиране при проф. Асен Димитров. От 1954 г. е главен диригент на Шуменския симфоничен оркестър, а от 1958 до 1960 г. е главен диригент на Русенската филхармония. От 1960 – 1977 дирижира Бургаския симфоничен оркестър и Бургаската опера. През 1977 г. се връща в Шумен като главен художествен ръководител, този път до 1990 г. От 1990 до 1996 г. е директор и главен диригент на Бургаската опера. От 1976 г. е преподавател по оперно дирижиране във Вокалния факултет на БДК, професор от 1989 г. През 1965 г. на международния конкурс за диригенти "Санта Чечилия" в Рим, Италия получава Втора награда и лауреатско звание.

⁶² В ДА – Шумен, ф. 435, оп. 1, а. е. 1. се намират Правилникът за вътрешния трудов ред на Държавния симфоничен оркестър – Коларовград (Шумен), както и общият правилник на държавните симфонични оркестри в България, подписан от В. Кръстев и В. Стоянов.

⁶³ За сравнение – днес репетициите на оркестъра са от 10-13 ч., в петък – групови без диригент. В случаи на по-сложна програма или при изучаване на непознати за оркестъра произведения, по преценка на диригента се правят и следобедни репетиции – от 14-17 ч. Първата почивка се прави след час и петнадесет минути свирене и трае между 20 и 30 минути. Втората след още един час свирене, трае 10 минути. Концертите са всеки четвъртък.

оркестърът изнася 25 концерта, във втория – вече 60 концерта. Така оркестърът навлиза пълноценно в работата си като държавен колектив. През октомври 1956 г. се предприемат първите турнета в окръга, като занапред те стават ежегодна практика (обикновено през пролетта). През същата година за втори диригент е назначен **Никола Казасов**⁶⁴. След заминаването на Вулпе за Русе, той става главен диригент на Шуменския държавен оркестър (1957 – 1964). Междувременно за различен период от време с оркестъра работят и диригентите **Димитър Русчев** (1956/57 г.), **Валентин Попов** (1959 – 1962 г.) и **Филип Ламбев** (1962 - 1992 г.).

1.3. Никола Казасов (1957 – 1964 г.). Първо участие на оркестъра в националните прегледи на държавните симфонични оркестри, концертна дейност.

През 1959 г. Министерството на просветата и културата създава комисия, която да обходи всички държавни оркестри и да провери тяхното състояние. Целта е оркестрите да се прослушат в тяхната нормална работна среда и да се вземат съответно мерки за подобряване на нивото им. В Шумен комисията присъства на концерт, дирижиран от главния диригент Н. Казасов със солист Славко Попов – виолончело. Програмата се състои изцяло от произведения на А. Дворжак: Славянски танци – №1, 2 и 8, Концерт за виолончело и Симфония №4. Запазен е протоколът⁶⁵ от обсъждането на комисията в състав Венелин Кръстев, Стоян Стоянов – Иванов, Борис Стоянов, Филип Кутев, Димитър Грънчаров, Б. Хаджитанев и Трендафил Миланов. Коментарите са в голямата си част единодушни и като цяло положителни. Най-големи слабости се отчитат по отношение на интонацията и баланса. Отбелязва се, че Шуменският държавен оркестър е най-малкият и най-младият измежду всички останали.

През юни 1960 г. съставът за първи път участва в Националния (четвърти) преглед на държавните симфонични оркестри. В първият концерт от участието си, под диригентството на Никола Казасов оркестърът изпълнява: Н. Османов – симфонична поема „Легенда за любовта”; М. Големинов – Вариации върху тема от Добри Христов, Бокерини и Вивалди – концерти за виолончело със солист Раду Адулеску

⁶⁴ Преди да дойде в Шумен, **Никола Казасов** е бил главен диригент на Държавният симфоничен оркестър в Плевен, след създаването му през 1953 г. В Шумен е от 1957 до 1964 г. След това работи като диригент на Гвардейския представителен духов оркестър в София.

⁶⁵ ДА – Шумен, ф. 435, оп. 1, а. е. 9.

(Румъния) и Бетовен – Симфония №1. Вторият концерт е с диригент Валентин Попов и с програма: Вебер – Увертюра „Вълшебният стрелец“, Моцарт – Симфония №40, Л. Пипков – Концерт за цигулка със солист Дина Шнайдерман и Дворжак – Сюита в Ла мажор.

От рецензиите в списание Българска музика⁶⁶ се вижда, че оркестърът се движи успешно по своя път на развитие и се нарежда достойно сред останалите държавни музикални институти, въпреки скорошното си създаване, младостта и неопитността на своите оркестранти и диригенти.

От 1 септември 1961 г., към отделите „Симфонични оркестри“ и „Оперни театри“ при Министерството на културата и просветата, се въвежда *„задължителен двугодишен стаж⁶⁷ за всички завършили диригентство (симфонично и оперно дирижиране) в Българската държавна консерватория или чуждестранни висши музикални институти по същата специалност“*. Според правилника *„стажант – диригентите имат право да дирижират всяко тримесечие най-малко по един популярен или музикално-образователен концерт, както и един редовен симфоничен концерт през сезона. [...] Стажант – диригентите участват на съвещанията на художествените съвети и имат право да изказват мнение по всички повдигнати въпроси. Задължени са да подпомагат гл. диригент по административната и организационна работа на института, да изучават основно художествените, организационните и финансови въпроси, свързани с дейността на оркестрите [...]”⁶⁸*. След завършване на стажа, диригентите полагат изпит. Въвеждането на този стаж, осигурява плавен преход за току-що завършилите диригенти от консерваторията към успешното практикуване на тази сложна професия и време да се ориентират и задълбочат във всичките ѝ компоненти. За съжаление към настоящия момент такава практика не е налична в културните ни институти.

За следващите години (1961 – 1963 г.), източник на информация за по-интересните моменти от концертната дейност на състава е и един албум със снимки, запазен в архива на Симфониета Шумен. И през трите концертни сезона, оркестърът е предприемал кратки пролетни турнета в

⁶⁶ Лептеров, М. „15-16 юни ДСО – Коларовград”, Българска музика, кн. 6, 1960, с. 13-14. – Според: Панчева, А. Оркестровото дело в Шумен... цит. съч., Шумен, 2004 г., с.47-49.

⁶⁷ Копие от документа (Правилник), подписано от зам. министърът Б. Вапцаров, се намира в ДА – Шумен, ф. 435, оп. 1, а. е. 1.

⁶⁸ Пак там.

Трявна, Габрово, Елена и Велико Търново. Гостуващи диригенти са били Веселин Ненов, Добрин Петков, Илия Темков, Йоско Йосифов, Росица Баталова, Месру Мехмедов, Саша Попов, Марин Големинов. През сезон 1961/62 г. са отпуснати още две бройки от Министерството – вече общо 46 оркестранти. Сезонът 1962/63 г. е открит с тържествен концерт с творби на проф. Веселин Стоянов по случай неговия 60 – годишен юбилей.

1.4. Участие на фестивала „Мартенски музикални дни” в Русе и закриване на Държавен оркестър – Шумен през 1964 г.

През 1964 г. Шуменският оркестър участва на „Мартенски музикални дни” в Русе. Участието е равнозначно на това в прегледите на симфоничните оркестри. Концертните програми са съставени по предварителен план от Съюза на българските композитори. За Шуменския оркестър са определени 5 произведения: Йосиф Йосифов – Юбилейна увертюра, Найден Геров – Концерт за пиано и оркестър, Парашкев Хаджиев – Сюита из балета „Сребърните пантофки”, Марин Големинов – Прелюд, ария и токата и Веселин Стоянов – „Симфония”. Солистка е Олга Шевкенова. На пръв поглед се вижда, че това е дълга и тежка програма, която изисква много репетиции и голям, опитен състав – крайно неподходящо за най-малкия и неопитен оркестър в страната. Концертът на шуменци е на 25 март. Представени са рецензиите от пресата, които са противоречиви. След края на фестивала във вестник Народна култура излиза много остра критика за представянето на оркестъра.

През септември 1964 г. е взето решение част от симфоничните оркестри, между които и шуменският, да се закроят. Това е труден за оркестъра период. Все пак основното ядро, както и материалната база са запазени и през същата година се създава оркестър към Градския народен съвет. В него сътрудничат 20 души щатни музиканти от духовия оркестър на ГНС, както и любители музиканти. Така съставът се оформя като дори по-голям от предишния. Комитетът по култура и изкуство изпраща за главен диригент Владимир Недков⁶⁹, завършил Българската консерватория, след което учил и в Москва. Първият концерт на новия оркестър с новия

⁶⁹ Владимир Недков завършва Българска държавна консерватория през 1956 г., след което е приет като аспирант по симфонично дирижиране в Московската консерватория. Той е основател и главен диригент на духовия оркестър при Българското радио и телевизия. Остава в Шумен до 1966 г. Недков е първият диригент при създаването на Симфоничен оркестър – Пазарджик през април 1969 г., където остава до януари 1970 г. След това за него няма достоверна информация, като вероятно е напуснал страната.

му диригент е на 25 януари 1965 г. с произведения на Бетовен. В следващите концерти солисти са Красимир Гатев, Емил Камиларов, Милка Гройс и Маргарита Атанасова. Амбициозните програми на Недков включват Чайковски – Симфония №5 и Брамс – Симфония №1.

Междувременно от края на 1963 г. до 1966 г. В. Спиоров ръководи Младежки симфоничен оркестър. През 1967 г., отново към ГНС, се открива полупрофесионален Музикален театър. През 1969 г. и двете формации преминават към читалище „Д. Войников“. Музикалният театър просъществува 18 сезона, като и след повторното одържавяване на оркестъра, двете институции продължават да си сътрудничат.

Организирането на оркестъра става все по-трудно. От сезон 1966 – 1967 г. главен диригент на оркестъра е Филип Ламбев.

Редица български музиканти със своя авторитет застават в защита на оркестъра и изразяват своето възмущение от съкращаването му. През есента на 1971 г. е взето решение за повторно одържавяване на оркестъра.

Глава II. Държавна филхармония - Шумен

2.1. Повторно одържавяване

В началото на декември 1971 г. в Шумен честват 120 годишнината от създаването на Първия български оркестър. Междувременно още през октомври е взето решение за повторното одържавяване на шумения оркестър: „*Решение №321 от 12 октомври 1971 г. Бюрото на Министерския съвет решава: От 1 януари 1972 г. към Комитета за изкуство и култура – Главна дирекция „Българска музика“, да се създаде нов Държавен симфоничен оркестър със седалище в град Шумен[...]*⁷⁰”

Създадената през 1954 г. държавна институция „Концертно бюро“, се преименува през 1969 г. на Главна дирекция „Българска музика“ към Комитета за изкуство и култура в Шумен. Дългогодишен директор е Лили Касчиева (до 1973 г.). С добавянето на симфоничния оркестър към дирекцията, през 1972 г. се образува Държавна филхармония Шумен. Главен диригент остава Филип Ламбев. За втори диригент в началото на 1973 г. е назначен младият Аспарух Лисов, завършил Ленинградската консерватория.

⁷⁰ Архив – Симфонията Шумен

2.2. Шести национален преглед на държавните симфонични оркестри – 1974 г. – рецензии, проблеми и решения

През октомври 1974 г. оркестърът участва на Шестия национален преглед на държавните симфонични оркестри. Програмата на първия концерт с диригент Аспарух Лисов и солист Джени Петрова е: Чайковски – Серенада за струнен оркестър, В. Стоянов – Концерт за пиано №3 и Хреников – Симфония №1. Вторият концерт е с диригент Ф. Ламбев и солист Гинка Гичкова. Програмата е: Бетовен – Симфония №2, Моцарт – Концерт за цигулка №3 и П. Владигеров – Българска рапсодия.

За изпълненията четем в доклада⁷¹, изнесен на пленума на ЦК на СМД, състоял се на 12 декември 1974 г. Освен коментари за представянето и постиженията на различните държавни оркестри, в цитирания доклад са разгледани и някои основни и належащи техни проблеми (репетиционни помещения, инструментариум, непопълнени състави и др.). Това обобщено описание на ситуацията в държавните оркестри в страната важи с пълна сила за шуменската филхармония. Това се потвърждава от приложените документи от 1973-1974 г., в които проблемите на оркестъра са описани от диригента Филип Ламбев⁷² и директора на представителството на Главна дирекция „Българска музика“ гр. Шумен – Лили Касчиева⁷³.

2.3. Илия Темков (1974 – 1977)

Неговата работа дава старт на най-силния и успешен период в професионалното развитие на оркестъра, продължен след това от Иван Вульпе. Творческият сезон 1974-1975 започва много успешно с юбилейни концерти за 75-годишнината на Панчо Владигеров и концертите на Аспарух Лисов и Филип Ламбов, подготвени за прегледа на симфоничните оркестри в София. През януари оркестърът, подготвен от И. Темков се справя много добре и с участието си в операта „Вълшебната флейта“ от Моцарт. Постановката е на Музикалния театър в Шумен, съвместно със солисти от Халберщадт, ГДР. Режисьор е Ханс-Херман Круг, диригент – Ханс Ауенмюлер.

През май Темков дирижира два концерта, посветени на 30-годишнината от победата над фашистка Германия – на 12 май е изпълнена

⁷¹ Музикални хоризонти, кн. 10, 1974 г., с. 11.

⁷² ДА – Шумен, ф. 640, оп. 3, а. е. 10, л. 35-38, Обяснителна записка.

⁷³ ДА – Шумен, ф. 640, оп. 3, а. е. 9.

Пета симфония от Чайковски, а на 19 май – Шостакович – Седма симфония „Ленинградска”. Първото изпълнение в Шумен на Ленинградската симфония се помни и до днес от по-възрастните. Повикани са допълнителни оркестранти и съставът на оркестъра се увеличава на 100 души. През ноември 1975 г. Илия Темков дирижира в Шумен още една симфония на Шостакович – Симфония №11 „1905 година”. От малкото запазени програми от концертите му с оркестъра, прави впечатление, че той сам пише музиковедски текстове за произведенията, които изпълнява. Този подход показва една допълнителна ангажираност към публиката и задълбочаване в диригентската професия и може да се използва като пример за една добра практика и към днешна дата.

2.4. Иван Вулпе (1977 – 1990) – период на интензивно развитие и успехи за оркестъра

Под ръководството на завърналия се в Шумен Иван Вулпе, постепенно започват да се решават един по един основните проблеми на оркестъра – отпускат се допълнителни щатни бройки и се увеличава състава, едновременно с това се повишава квалификацията на оркестрантите и се подобрява качествено нивото на музициране, закупуват се нови инструменти (духови и ударни), обогатява се репертоара и се разгръща концертната дейност. От края на 70-те години за нуждите на филхармонията се осигуряват общински жилища, които привличат музиканти от други градове. През втората половина на 80-те години 23 жилища се използват от оркестранти. По-късно, след 1989 г. на живущите се дава право да откупят тези жилища, благодарение на което много от тях трайно се заселват в града, а повечето и до днес работят в оркестъра.

Филип Ламбов остава. Назначени са и двама млади диригенти – Димитър Караминков⁷⁴ – от 1977 г. и Георги Чапразов⁷⁵ – от 1978 г. В

⁷⁴ **Димитър Караминков** – роден през 1951 г. в гр. Нова Загора. Завършва Бургаското музикално училище със специалност обой. През 1977 г. завършва оркестрово дирижиране в БДК при проф. Влади Симеонов. В Шумен работи от 1977 г. до 1993 г., като от 1990 г. е директор на филхармонията. През 1981 г. специализира в Ленинградската филхармония при Ал. Дмитриев. Участва на курса за диригентско майсторство, ръководен от Франко Ферара в Италия. На Осмия национален преглед на Държавните филхармонии през 1984 г. получава награда за най-добре представил се млад диригент. От 1994 г. до сега е главен диригент и директор на Симфоничен оркестър – Сливен. Освен диригент, е и композитор.

⁷⁵ **Георги Чапразов** (1950 – 2013) Завършва СМУ „Любомир Пипков” с цигулка. През 1974 г. завършва хорово дирижиране в БДК при доц. Самуел Видас, а през 1976 г. се дипломира и като симфоничен диригент в класа на проф. Константин Илиев. Бил е стажант-диригент в Държавна филхармония – Видин

началото на 1978 г. Д. Караминков създава камерен оркестър към Шуменската филхармония. Освен изпълняването на специфичен камерен репертоар, оркестърът има предназначението да изнася концертни програми из по-малките населени места в областта, поради по-лесната си подвижност. Оркестърът просъществува до 1989 г.

На Седмия национален преглед на симфоничните оркестри през октомври 1979 г. Шуменската филхармония изнася два концерта в София. Първият е с Иван Вульпе и солист Божидар Ноев, вторият с диригент Ф. Ламбев и солист Гинка Гичкова. На Иван Вульпе е присъдена Първата награда за диригентско изкуство. Противоположни рецензии за двата концерта четем в статията „Из оперните и концертните зали“ на Боянка Арнаудова във вестник „Култура“⁷⁶ от ноември 1979 г..

През 1981 г. се навършват 1300 години от създаването на Първата българска държава. Във връзка с честванията, композиторът Александър Танев, ученик на Веселин Стоянов, получава покана от Шуменския окръжен съвет за култура да напише музикално произведение специално за този повод. Оратория „Заветът“ за солист, рецитатор, смесен, мъжки, женски и детски хорове, и симфоничен оркестър е изпълнена за първи път на 1 март 1982 г. в Шумен, в залата на драматичния театър. Освен Държавна филхармония – Шумен, участват хоровете „Родни звуци“ и „Бодра песен“ с диригент Венета Вичева, Стоил Георгиев – солист от Националния академичен театър за опера и балет, Богомил Симеонов – актьор от шуменския театър „Васил Друмев“. Диригент е Иван Вульпе. Тази премиера е едно от най-ярките събития в музикалния живот на Шумен от началото на 80-те години, което дълго намира отзвук в обществото.

2.4.1. Цикъл „Изтъкнати български инструменталисти“ и други специални концертни програми

Симфоничният живот в Шумен започва да става все по-богат и наситен. Оркестърът расте, расте и репертоарът му – все по-сложен и

(1975-1976 г.). В Шумен работи от 1978 до 1987 г. През 1983 г. специализира дирижиране в Москва под ръководството на М. Емлер в Большой театър, Д. Китаенко в Московската филхармония и Г. Рождественски в Държавния симфоничен оркестър на Министерството на културата на СССР. Носител е на награди от международния конкурс за млади диригенти в Сан Ремо (Италия) и на Националния преглед на симфоничните оркестри с Шуменска (1984) и Плевенска (1989) филхармонии. От 1987 г. до 1990 г. е диригент в Плевен, а от 1991 г. в Русе.

⁷⁶ ДА – Шумен, ф. 640, оп. 3, а. е. 1, л. 12. (вестник „Култура“ ноември 1972 г.).

предизвикателен. Като солисти редовно гостуват най-добрите български изпълнители. Оформят се тематични цикли от концерти като „Класика и съвременност“, „Велики немски симфоници“, „Български симфоници“, „Руска музика“, „Музиката на XX век“, „Гостуващи диригенти“, „Изтъкнати български инструменталисти“, „Бележити годишнини“ и др. Организирант се авторски концерти, творчески вечери и срещи с български композитори по повод техни годишнини или първи изпълнения на творбите им.

Едно от успешните начинания на филхармонията в годините между 1980 и 1995 г. е и цикълът **„Изтъкнати български инструменталисти“**. Съпровождането на инструментални концерти изисква специални умения и майсторство на оркестър и диригент. Обикновено цикълът се провежда в зимните месеци (януари или февруари) и се състои от три концерта, разположени през ден в рамките на една седмица. Представено е по-обширно описание на концертите от този цикъл през 1982 г., както и афиши от различни тематични концерти на оркестъра през годините.

2.4.2. „Младежки музикални дни Мадарски конник“

В края на сезон 1983 – 1984 г. се реализира една идея на Иван Вульпе – **„Младежки музикални дни Мадарски конник“**. Те започват да се провеждат традиционно всяка година през юни. Концертната зала е заменена с по-нестандартна обстановка – голямата пещера на Археологическия резерват „Мадара“. Мястото притежава уникална акустика, като освен това се счита за силен енергиен център. Неповторимо е преживяването на класически концерт в пещерата, както за публиката, така и за самите изпълнители.

Първоначалният замисъл на музикалните дни на Мадара, е да дадат поле за изява на млади изпълнители. В първите десетина години солисти са студенти от Българската държавна консерватория в София, ученици от средните музикални училища в страната, както и по-изявените млади музиканти от оркестъра. Освен това по време на тези музикални празници се осъществяват и концертни изпълнения на кантатно – ораториални произведения – Бах – „Магнификат“, Верди – „Реквием“, К. Орф – „Кармина Бурана“, Пучини – „Меса ди глория“, Хендел – „Алцис и Галатея“ и др. От сезон 1991 – 1992 г. концертите на Мадара са по-малко и само с утвърдени имена в класическата музика.

Приложени са афиши от концерти и снимка от закриването на Музикални дни „Мадарски конник ’88.

2.4.3. Осми национален преглед на държавните симфонични оркестри – 1984 г.

През март 1984 г. преминава първият етап от Осмия национален преглед на държавните симфонични оркестри. Двата концерта са в Шумен, като на тях присъства комисия. Първият концерт е на 15 март, с диригент Димитър Караминков и солист Джени Петрова. Програмата е П. Владигеров – „Класично и романтично”, Сен-Санс – Концерт за пиано и оркестър №2 и Шостакович – Симфония №1. Вторият концерт е на 22 март с диригент Георги Чапразов и солист Боян Лечев. Програмата включва Барбър – Адажио за струнен оркестър, М. Големинов – Концерт за цигулка и оркестър и Цезар Франк – Симфония в ре минор. По-късно и двамата млади шуменски диригенти са отличени с награди от този преглед.

Вторият етап от Осмия национален преглед на държавните симфонични оркестри е на 19 октомври с програма: Моцарт – Симфония №39, Стравински – Капричио за пиано и оркестър със солист Николай Евров и В. Стоянов – Гротескна сюита „Бай Ганьо“.

Интерес представлява протоколът⁷⁷ от обсъждането на шуменския симфоничен оркестър, проведено на следващия ден (20 октомври 1984 г.). Приложени са откъси от изказванията на Иван Вульпе, проф. Боян Лечев, проф. Сава Димитров, проф. Добри Палиев, Венета Вичева и председателят на журите проф. Марин Големинов.

2.4.4. Панчо Владигеров и Шуменския оркестър – чествания, Музикални дни „Панчо Владигеров”, Конкурс за цигулари и пианисти „Панчо Владигеров”

Прекарал детството си в Шумен, Панчо Владигеров завинаги остава свързан с града и особено с музикалния му живот. Благотворна е подкрепата му за шуменския симфоничен оркестър. Той е първият солист на оркестъра при одържавяването на състава през 1954 г. При закриването му през 1964 г. той не скрива възмущението си и многократно го изразява.

⁷⁷ Архив – Симфониета Шумен

Шуменци обичат Владигеров и продължават да поддържат жива връзката на композитора с родния му град и след смъртта му през 1978 г. Оттогава всяка година, около 13 март, рождения ден на П. Владигеров, Шуменския оркестър не пропуска да отбележи годишнината от рождението му, свирейки неговите произведения. Първото честване е на 10 април 1979 г. по повод 80 годишнината от рождението на Панчо Владигеров.

Музикални дни „Панчо Владигеров“ в Шумен се провеждат за първи път през 1981 г. Тържественото откриване е на 26 февруари с концерт на Симфоничния оркестър при Държавна филхармония – Шумен с диригент Иван Вульпе. Програмата е: П. Владигеров – Българска рапсодия „Вардар”, Концерт за пиано и оркестър №3 със солист Милена Моллова и Ал. Райчев – Симфония №3 „Устреми”. Музикалните дни имат богата програма, включваща теоретична конференция, оперни, симфонични, хорови и камерни изпълнения. Следващото издание на Музикалните дни „Панчо Владигеров” се провежда от 6 до 12 октомври 1983 г. Шуменската филхармония свири както на откриването, така и закриването. На 6 октомври 1983 г. е открит **Музеен комплекс „Панчо Владигеров”**.

Първият международен конкурс за пианисти „Панчо Владигеров” се провежда в Шумен между 21 септември и 5 октомври 1986 г. Приложени са снимки и афиши. Откриването е на 20 септември с тържествен концерт на Държавна филхармония – Шумен, с диригент Иван Вульпе и солист Георги Бадев. Във връзка с провеждането на конкурса за филхармонията са закупени чисто нови духови и ударни инструменти. В конкурса взимат участие 39 млади пианисти от 15 държави, родени по регламент след 1 януари 1955 г. Участниците от България са 7. Оркестърът и диригентът Иван Вульпе съпровождат участниците, допуснати до 3ти тур. Предизвикателството е голямо. Нивото е изключително високо и още първото издание на конкурса подава много висока заявка за престиж.

Проследено е развитието на конкурса и участието на оркестъра в него през следващите години, до днес.

2.4.5. Последни години на Иван Вульпе в Шумен (1989 – 1990)

От зимата на 1988 г. Шуменска филхармония репетира и изнася концертите си в залата на общинския комитет на БКП⁷⁸. Проблемът на музикантите с липсата на зала е окончателно разрешен.

⁷⁸ След 1989 г. зала „Общината”, а от 25 юли 2013 г. Концертна зала „Проф. Венета Вичева”.

През 1989 г. оркестърът празнува 35 годишнината от одържавяването си. Това е може би най-успешната за оркестъра година. На 1 юли съставът участва на Международния музикален фестивал „Варненско лято” с концерт посветен на 90 годишнината на Панчо Владигеров. Диригент е Иван Вульпе, а солист – носителят на първа награда от Международния конкурс за пианисти „Панчо Владигеров” 1986 г. – Армен Бабахян (СССР).

През октомври Шуменската филхармония участва на Деветия национален преглед на симфоничните оркестри в страната. Първият концерт е на 9 октомври с диригент Иван Вульпе и солист Божидар Ноев. Програмата е: Красимир Кюркчийски – Вариации и fuga върху тема от Хендел, Е. Григ – Концерт за пиано и оркестър оп.16 и П. Хиндемит – Питсбургска симфония. Вторият концерт е на 11 октомври. Дирижира Димитър Караминков, солист – Джени Петрова. Програмата включва: Бизе – Шchedрин – Сюита „Кармен”, Веселин Стоянов – Концерт за пиано и оркестър №3 и Шуман – Симфония №1 „Пролетна”.

Шуменската филхармония се състои от 89 оркестранти – четворен състав духачи (с изключение на трите обоя) + Туба и 3ма ударни. Щрайх – 14 първи цигулки, 12 втори, 10 виоли, 8 чели и 6 баса.

На този преглед Филхармонията получава Трета награда за много добри художествено – творчески постижения, както и Трета награда за най-добро изпълнение на крупно музикално произведение за изпълнението на Сюитата „Кармен” от Бизе – Шchedрин с диригент Караминков.

На 26 май 1990 г. Шуменския оркестър с диригент Иван Вульпе гостува в гр. Минск, Беларус, по повод празника на славянската писменост и култура. Изпълняват Симфония №2 „Велики Преслав” от Веселин Стоянов и Йохан Михаел Хайдн – „Меса в чест на Кирил и Методий”.

Това е последният сезон на Вульпе в Шумен. През 1990 г. творческият му път отново го отвежда в Бургас.

Промяната на политическия строй в края на 1989 г. донася много негативни промени и сътресения за българската музикална култура. Стройната организация на музикалните институти в държавата постепенно отстъпва място на безредие и несигурност, като отражение на промените в живота на хората. Всеки институт самостоятелно търси и намира различни начини да се приспособи и да оцелее.

Глава III. След промените. Симфониета Шумен

3.1. Държавна филхармония – Шумен от 1990 до 2010 г.

Предизвикателствата пред ръководителите на оркестъра, досега състоящи се предимно в комплектуването и звученето на състава, художественото планиране на репетициите и концертните програми и т.н., вече преобладаващо се концентрират в търсене на различни начини за осигуряване на средства, за да може институцията да продължи да функционира. На програмите и афишите започват да се появяват имена на фирми и спонсори, дори политически партии.

От 1990 до 1993 г. главен диригент и директор на филхармонията става Димитър Караминков. На 22 октомври 1992 г. От януари 1994 г. до август 1995 г. директор и диригент е Врам Чифчиян. След него директор става Георги Симеонов – тромпетист от оркестъра.

Продължават да се случват Музикални дни „Мадарски конник“, цикълът „Изтъкнати български изпълнители“, честват се годишнините на Панчо Владигеров и Веселин Стоянов, правят се концерти с камерни състави на филхармонията, гостуват диригенти, включително и от чужбина (в годините 1993 – 1996 г. се оформя цикъл „Млади италиански диригенти“).

Оркестрантите постепенно започват да намаляват през годините. Част от тях заминават да работят в чужбина, други са съкратени, с цел да се намалят разходите, трети се пенсионираат, и никой не се назначава на тяхно място, а бройката се съкращава.

От май 1996 г. до сега главен диригент и директор е **Станислав Ушев**⁷⁹. Към филхармонията тогава има 56 щатни бройки. През този период, от 1996 г. до сега, с оркестъра работят още диригентите:

Славил Димитров – от 1998 г. до 2012 г. с прекъсвания

Георги Патриков – от май 2008 г. до септември 2009 г.

Кирил Ламбов – септември 2012 г. – септември 2014 г.

Калина Василева – септември 2013 г. – до сега.

⁷⁹ **Станислав Ушев** е роден в гр. Плевен. От 1980 г. до 1985 г. следва Оперно-симфонично дирижиране в Консерватория "Римски-Корсаков" в Санкт Петербург в класа на професор Марис Янсонс. От 1985 г. до 1993 г. е диригент, а през 1993 г. и директор на Плевенската филхармония. От 1996 г. до настоящия момент е директор на Шуменския държавен оркестър. Паралелно с това от 2000 до 2010 г. е главен диригент на Оперно - филхармонично дружество – Варна. Отличаван е с награди от Съюза на Българските Композитори в категория "Изпълнителско майсторство - Диригенти". Носител е на награда "Златна муза 2003" на Руския културен център.

В концертната дейност на оркестъра започват да се включват и концертни турнета. С диригента Ст. Ушев, оркестърът пътува до Гърция (1995), Италия (1996, 1997, 2011), Испания (2007), Корея (2008, 2011) и др.

През 2004 г. Шуменската филхармония празнува своят 50 годишен юбилей с тържествен концерт на 4 май. Диригент е Станислав Ушев, солисти Евгения – Мария Попова, Румен Дойков и Виктор Чучков. По случай празника оркестърът получава награда от Съюза на българските композитори за популяризиране творчеството на българските композитори.

3.2. Симфониета Шумен

През 2010 г. Министерството на културата извършва реформи, които се състоят в преобразуване на редица държавни културни институти. Целта е *„оптимизация и повишаване ефективността на дейността на новите структури“*.

С постановление №152 от 28 юли 2010 г. на Министерския съвет Държавните филхармонии в Шумен, Враца и Видин се преобразуват в Симфониети. *„Държавните културни институти по ал. 1 са с предмет на дейност: подготовка и разпространение на произведения от симфоничното и камерното музикално изкуство“*.

Непосредствено след това постановление излиза заповед № РД09 – 0451 от 3 август 2010 г. от Министерството на културата, която гласи: *„Определям численост на персонала на Симфониета – Шумен 37 щатни бройки. Редукцията на персонала да се извърши в съответствие с Кодекса на труда, но не по-късно от 30 септември 2010 г.*

Министър: Вежди Рашидов⁸⁰”

Това е голям удар за оркестъра, който дотогава в е успял да задържи своите 56 щатни бройки. Трябва да се освободят 19 от тях. Пенсионират се всички, които имат необходимата възраст и стаж. Без работа остават около десетина.

През 2011 година се въвежда т. нар. система на делегирани бюджети за финансиране на държавните културни институти, осъществяващи дейности в областта на сценичните изкуства. Това дава право на директорите на културни институти да се разпореждат самостоятелно със средствата на института; да извършват компенсирани промени на

⁸⁰ Архив – Симфониета – Шумен.

утвърдените с бюджета им приходи и разходи, като уведомяват за това Министерството на културата; да определят числеността на персонала и възнагражденията на служителите и работниците при спазване на нормите, определени в съответните нормативни актове.

По този начин ограничението за щатните бройки отпада, като се оставя на директора да прецени дали може си позволи допълнителни бройки с бюджета, с който разполага. През 2012 г. това става възможно с помощта на Община Шумен. С решение №62 на Общинския съвет на Шумен се осигуряват средства „*чрез трансфер за финансиране на 8 допълнителни щатни бройки в структурата на Симфониета – Шумен*”⁸¹. Тази помощ е изключително необходима и спасителна за оркестъра.

Промени се правят и по отношение на финансирането на държавните културни институти. Въведени са единни разходни стандарти за финансиране на дейности в държавните театрални и музикални институти на базата на броя продадени билети от съответния културен институт. Постановление №55 от 14 март 2014 г. определя филхармонии и **симфониети** да получават по 50 лв. за всеки един продаден билет⁸².

Приложение 6 към т. 6 от Методиката за определяне на средствата по чл. 23а от Закона за закрила и развитие на културата на държавните културни институти гласи, че в Държавни културни институти в градове с население под 100 000 жители, какъвто е гр. Шумен, пределната цена на билет за симфонични концерти е 4,00 лв. Такава остава до днес цената на билета за редовните симфонични концерти на оркестъра.

Последната промяна е с Постановление №192 от 23 юли 2015 г. за утвърждаване на единни разходни стандарти за финансиране на държавните културни институти, според което субсидиите вече се изчисляват на база 1 лв. приходи от билети. За симфониети са определени по 8 лв. за всеки лев приходи от продажбата на билети⁸³.

На 15 май 2014 г. Симфониета – Шумен празнува своята 60 годишнина. Диригент е Станислав Ушев, солист – Пламена Мангова. Програмата се състои от Веселин Стоянов – Празнична увертюра, Чайковски – Концерт за пиано и оркестър №1 и Римски-Корсаков – Симфонична сюита "Шехеразада".

През юни 2015 се провеждат за последен път Музикални дни „Мадарски конник” с голям успех и много публика. Поради констатирана

⁸¹ Архив – Симфониета – Шумен.

⁸² Държавен вестник, Официален раздел / Министерски съвет, брой 25, от дата 18.3.2014 г.

⁸³ Държавен вестник, Официален раздел / Министерски съвет, брой 58, от дата 31.7.2015 г.

опасност от срутвания на скални късове в пещерата на Мадара, там вече не се организират концерти. Отпадането на тази възможност за свирене на открито е много неблагоприятно за дейността на оркестъра. Град Шумен не разполага с пространство, което може да служи за сцена на открито.

3.3. Симфониета Шумен днес

В тази глава се съдържат личните ми наблюдения и опит от работата ми със Симфониета Шумен. Към настоящия момент (2017 г.) оркестърът се състои от 41 щатни бройки, от които 34 оркестранти. Духовите инструменталисти, в голямата си част, са завършили консерватория. Сред щрайха висшистите са по-малко – повечето имат музикално училище, някои са учили в школата на Веселин Спиров. Оркестърът за последните няколко години прогресивно намалява по естествен начин. Младите хора, които постъпват в състава му са недостатъчно, за да компенсират тези в пенсионна възраст. Високата средна възраст от една страна е лош показател. Реакциите на оркестрантите са забавени, уморяват се сравнително бързо, изучаването на нови, неизпълнявани досега произведения отнема повече усилия и време от обичайното. Диригентът трябва да се въоръжи с търпение, да подбира внимателно репертоара за всяка програма и да умее да си разпределя времето за репетиции.

От друга страна обаче, опитът който музикантите са натрупали през годините и от работата с различните диригенти, е безценен. За четирите сезона, в които досега съм била диригент на Симфониета Шумен, не веднъж съм се опирала на този опит с благодарност. В това отношение оркестърът е много подходящо място не само за млади диригенти, а и за млади оркестранти, но уви такива няма достатъчно.

Най-проблемна е липсата на медни инструменти. Това налага търсенето на определен брой попълнения с музиканти от съседни градове за почти всеки концерт на оркестъра. Липсата на музиканти напоследък се усеща из оркестрите в цялата страна. Оркестърът въпреки всичко все още е сравнително равномерно комплектуван. Малкият състав на оркестъра и малкият щрайх не позволяват изпълняването на по-мощни произведения. По-голямата част от творчеството на българските композитори на практика е неизсвиряемо. Въпреки това оркестърът изпълнява своите функции на европейски културен институт по възможно най-пълноценния начин. Всеки четвъртък шуменци имат възможност да посетят симфоничен

концерт. Програмите са разнообразни и прецизно подбрани. Не рядко се изпълняват премиерни за града, а понякога и за България заглавия.

За последните четири години, откакто работя в Симфониета Шумен, като солисти са гостували едни от най-изявените български музиканти, концертиращи по света и у нас, като редовно се дава възможност и на млади изпълнители. Във връзка с последните методики за финансиране и необходимостта от привличане на по-широк кръг публика, покрай редовните симфонични концерти, се изпълняват и популярни програми. Обикновено те включват избрани произведения филмова музика, мюзикъл, оперета, аранжimenti на естрадни песни, и са с участието на добре познати за хората изпълнители. Тези проекти се представят успешно и извън Шумен.

През последните години се работи усилено за изграждането на свежа и модерна визия на Симфониета Шумен. Правят се нови и различни афиши, разчита се повече на реклама в социалните мрежи и електронните медии, търси се обратна връзка с публиката. Директорът Станислав Ушев успешно ръководи оркестъра, не допуска компромиси с качеството, дава поле за изява на младите, доказателство за което е и моето присъствие като част от колектива на оркестъра. В резултат на неговото управление, Симфониета Шумен покрива изискванията на министерството на културата, функционира нормално, има своята публика и е финансово стабилна.

Глава IV. Публика

Реших да отделя специално място на въпроса за шуменската публика и нейните особености през годините. Още откакто Сава Доброплодни определя шуменци като „естествени песнопойци и музиканти⁸⁴”, може да се каже, че музикалността се превръща в част от идентичността на шуменци, а шуменската публика се определя като музикална, компетентна и критична. Този имидж, разбира се, трябва да се поддържа. В местната преса попаднах на любопитни материали, някои от които изпълнени със завиден патос и остра критика към обществото, други обръщат внимание

⁸⁴ Из автобиографията на С. Доброплодни Цит. по *Доброплодни, С.*, Кратка биография, С., 1893, с. 50-51 - Шумен и Шуменско XV – XIX век, Шумен, Исторически музей, 1996 г., с. 335.

на проблема с музикалния вкус. Разбира се, за музикалното възпитание и придобиването на музикален вкус, е важно да се започне от ранна детска и ученическа възраст. Дълго време за това са допринасяли ученическите хорове и оркестри. Още преди одържавяването на оркестъра, в протоколите на оркестъра към ГНС с ръководител В. Спиров, художественият съвет отчита проблема и търси решения. От 1954 г. до сега, всяка година Държавният симфоничен оркестър провежда музикално-образователни концерти⁸⁵. Музикално-възпитателната дейност на оркестъра включва още и концерти-лектории предназначени за „партийни и комсомолски кадри”, за „военни и семейства им”, „курсанти от военното училище”, правят се също „популярни концерти за трудови колективи”, пътува се и в по-малките населени места. Прави се всичко възможно симфоничната музика да достигне до всички.

Търси се обратна връзка с публиката, а ръководството на оркестъра прави своите изводи. Налице е не само стремежът на музикантите да достигнат до своята публика, а и стратегия и политическа воля за това в лицето на местните управляващи. Това личи от статии в пресата („Шуменци ценят симфоничната музика”⁸⁶ от Вл. Пенев (директор наДФШ) и „Филхармонията търси верния път към хората”⁸⁷ от Й. Христов), провеждането на анкети и организирането лекции на музикални теми.

Независимо от всичко, проблемът с липсата на публика се задълбочава. Основна причина за това е развиването на технологиите, новите предавания по радиото и телевизията, навлизането на модерни стилове в музиката. Интересен материал отпечатват във вестник „Шуменска заря” през февруари 1985 г. със заглавие „Моцарт срещу Бийтълс или личната фонотека срещу изкуството „на живо”⁸⁸.

Днес бих казала, че публика има и тя съвсем не е за подценяване, като редовно могат да се видят и млади хора. Смятам, че организатори и диригенти добре познаваме своята публика и се стараем да съчетаем нейните предпочитания с нашите критерии за качество. Елена Костадинова, организатор на концертите на оркестъра, споделя своите положителни наблюдения за развитието на посещаемостта през последните 10 години.

⁸⁵ По подробно за тези концерти виж. *Панчева, А.* - Оркестровото дело в Шумен и значението му за музикалното образование в града (средата на XIX – края на XX век), Антос, Шумен, 2004 г., с. 51 – 58.

⁸⁶ Шуменска заря, брой 46, 19 април 1975 г.

⁸⁷ Шуменска заря, брой 137, 29 ноември 1975 г.

⁸⁸ Шуменска заря, брой 17, 9 февруари 1985 г.

Заклучение

В дисертацията е проследено развитието на оркестровото дело в гр. Шумен за целия период на съществуването на това явление – от Възраждането до настоящия момент – 2017 г. Представена е максимално пълна картина на протичащите музикални процеси и събития, свързани с оркестровото музициране в Шумен през последните близо 170 години, от появата на първия български оркестър в средата на XIX век до днешната Симфониета Шумен. Такова цялостно изследване не е правено досега в научните музикални среди.

Чрез обработката на голям обем от познати и непознати досега извори и архивни материали, досегашни изследвания на национално и местно ниво, материали от периодичния печат, спомени и лични наблюдения, посредством систематизация, задълбочен анализ и съвременен тълкуване, дисертацията разкрива един безкрайно интересен, пъстър, богат и интензивен музикален живот именно в Шумен, където оркестър непрекъснато е присъствал в живота на града и където са най-старите български оркестрови традиции.

В пълното им разнообразие са разгледани оркестровите състави, съществуващи единично или по няколко едновременно, под различна форма – граждански, читалищни, училищни, общински, държавни оркестри; тяхната роля в обществения живот, техните най-високи постижения и неудачи. Отличен е приносът, дейността и професионализмът на музикантите и диригентите, благодарение на които оркестровото дело в Шумен се е развивало и съхранило през годините. Направен е опит да се предаде атмосферата и спецификите на времето, обществените нагласи и потребности на шуменци за оркестрово изкуство, стремежът към професионализъм и догонване на европейските постижения. Отделено е особено внимание на детайли и аспекти от оркестровата дейност, които представляват интерес от гледна точка на диригента. Проследени и анализирани са процеси, които са свързани с появата и развитието на оркестровата музикална култура в Шумен и които се съотнасят към процесите на развитие на оркестровата култура в България.

Вярвам, че Симфониета Шумен днес е символ на българската традиция в европейската класическа музика.

Приноси на дисертацията:

1. В дисертацията за първи път се изследва цялостно и в детайли оркестровото дело в Шумен през всички етапи на неговото съществуване (от създаването му в средата на XIX век, до днес).
2. За първи път се изследва цялостно и в детайли дейността на *държавния* оркестър в град Шумен (от предпоставките, довели до неговото одържавяване през 1954 г., до днес).
3. За първи път в това изследване се обработват голям брой непознати досега материали из архива на Държавна филхармония – Шумен (днес Симфониета Шумен), Държавен архив – Шумен и периодичния печат.
4. Проследени са всички процеси и аспекти на оркестровата дейност, които могат да представляват интерес от гледна точка на диригента.
5. Проследени са дейността и приноса на всички диригенти, способствали за развитието на оркестровото дело в град Шумен за целия период на съществуването му.

Публикации по темата на дисертационния труд:

1. **Георгиева, Калина.** Оркестровото дело в Шумен през 20-те и 30-те години на XX век. – В: Докторантски четения 2017, Сборник с материали от научна среща на докторанти, НМА „Проф. Панчо Владигеров”, София, „Марс 09”, 2018, с. 92-102.

2. **Георгиева, Калина и Хърков, Стефан.** Оркестърът в първите български оперетни спектакли. – В: 100 години от началото на българското оперетно изкуство (1914-2014). Юбилеен сборник. София: Съюз на българските композитори, 2017, с. 95-107.

3. **Георгиева, Калина.** За унгарските емигранти в Шумен и създаването на първия български оркестър от европейски тип в средата на XIX век. – В: Докторантски четения 2015, Сборник с материали от научна среща на докторанти, НМА „Проф. Панчо Владигеров”, София, „Марс 09”, 2016, с.117-127.

4. **Георгиева, Калина.** Първият български оркестър – една право разбрана цивилизация – В: <http://www.glasove.com/categories/na-nov-glas/news/pyrviyat-bylgarski-orkestyr-edna-pravo-razbrana-civilizaciya>

Други публикации:

Георгиева, Калина. Шостакович, Симфония № 9. Диригентски поглед зад страниците на партитурата – Алманах, Година 6 (2014), НМА „Проф. Панчо Владигеров”, София, 2015, с.143-156.

Художествено-творческа дейност

Прилагам описани шест мои концертни програми със Симфониета Шумен като справка за художествено-творческа дейност към настоящата дисертация:

20 април 2017 г.

Концерт по случай 115 години от рождението на Веселин Стоянов

диригент: Калина Василева

солист: Анатоли Кръстев – виолончело

Програма:

Веселин Стоянов – Концерт за виолончело и оркестър

Веселин Стоянов – Симфония N. 2 „Велики Преслав”

1 октомври 2015 г.

Официално откриване на сезон 2015/2016 г.

диригент: Калина Василева

солист: Йовчо Крушев – пиано

Програма:

Веселин Стоянов – „Празнична увертюра”

Ф. Лист – Унгарска фантазия за пиано и оркестър

И. Стравински – Балетна сюита „Игра на карти”

Б. Карадимчев – „Проксима” – фантазия за пиано и оркестър (**първо изпълнение в Шумен**)

15 октомври 2015 г.

диригент: Калина Василева

солист: Маргарита Илиева – пиано

Програма:

Бетовен – Увертюра „Кориолан”

А. Шнитке – Концерт за пиано и струнен оркестър (**първо изпълнение в Шумен**)

Бетовен – Симфония N. 1

12 март 2016 г.

Концерт по случай 117 години от рождението на Панчо Владигеров

диригент: Калина Василева

солист: Лия Петрова – цигулка

Програма:

П. Владигеров – Българска Рапсодия „Вардар”

К. Нилсен – Концерт за цигулка и оркестър оп. 33 (**първо изпълнение в България**)

П. Владигеров – „Класично и романтично”

5 октомври 2016 г.

Официално откриване на сезон 2016/2017

диригент: Калина Василева

солисти: Стойка Миланова – цигулка

Симеон Кирков – виола

Програма:

Моцарт – Увертюра из оп. „Вълшебната флейта”

Моцарт – Симфония концертанте

Бетовен – Симфония N. 3 „Ероика”

26 април 2018 г.

Цикъл „Млади виртуози”

диригент: Калина Василева

солист: Атанас Кръстев – виолончело

Програма:

Е. Елгар – „Мазурка” из „Три характерни пиеси” оп. 10

Е. Елгар – Концерт за виолончело и оркестър

Ж. Бизе – Симфония N. 1, C dur